

TELLE TUOMINEN

Matkailu- ja kulttuuri- palveluiden tuote- kehitysoosaaminen Turun korkeakouluissa

TELLE TUOMINEN

Matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehitysosaaminen Turun korkeakouluissa

Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 42

Turun ammattikorkeakoulu
Turku 2008

ISBN 978-952-216-047-8 (verkkojulkaisu)
ISSN 1459-7756 (verkkojulkaisu)

Taitto: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere
Verkkojulkaisun jakelu: <http://julkaisumyynti.turkuamk.fi>

Tuominen, Telle

Matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehitysosaaminen Turun korkeakouluissa / Telle Tuominen. - Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 2008. 45 s. - (Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja, ISSN 1459-7756 ; 42). ISBN 978-952-216-047-8.

Kartoitus, tilaaja Matkailu- ja elämystuotannon osaamisklusterin Turun osaamiskeskus.

Tämän kartoituksen tilaaja on Matkailu- ja elämystuotannon osaamisklusterin Turun osaamiskeskus. Kartoituksen tavoitteena oli kerätä tietoa matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuoteistamiseen/tuotekehitykseen/tuotantoon liittyvästä osaamisesta ja hankekokemuksesta Turun korkeakouluissa. Tämän päätavoitteen alla etsittiin vastauksia kolmeen alakysymykseen:

- 1) Keitä ovat nämä korkeakoulujen henkilöt, joilla on kokemusta matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehitykseen liittyvästä opetuksesta, tutkimuksesta sekä hanketyöstä?
- 2) Mitä kartoituksen aihealueeseen liittyviä tutkimuksia, hankkeita, projekteja ja opintokokonaisuuksia on vuosina 2004–2007 ollut käynnissä Turun korkeakouluissa?
- 3) Mitä osaamista pidetään olennaisena kehitettäessä/ tuotteistettaessa/ tuotettaessa matkailu- ja kulttuuripalveluja?

Tiedot on kerätty marraskuun 2007 ja tammikuun 2008 välisenä aikana haastatteluin tai sähköpostitiedonannon 48 henkilöltä sekä hyödyntämällä korkeakoulujen ja hankkeiden Internet-sivustoja.

Kartoitus tuotti laajan kirjon aihealuetta koskevaa opetusta, tutkimusta ja hankkeita: hankkeita listattiin nelisenkymmentä, kartoituksen aihealueen parissa työskentelevien henkilöiden määrä näyttäisi nousevan pitkälti yli viidenkymmenen. Opetustarjonta on laajaa: ammattikorkeakoulut tarjoavat matkailu- ja kulttuuripalveluihin liittyen 210 op:n opintoja ja kaikilla tiedekorkeakouluilla on vähintään 25 op:n oma tarjonta matkailu- ja/tai kulttuuripalveluissa. Lisäksi matkailun osalta tiedekorkeakoulujen opiskelijoille on tarjolla Matkailualan verkostoyliopiston kautta niin perus- kuin jatkotutkinto-opintoja. Opetukseen liittyviä matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehitysprojekteja ja produktioita tehdään runsaasti ammattikorkeakouluissa, mutta myös muutamissa tiedekorkeakoulujen oppiaineissa. Tutkimusraportteja, -artikkeleita sekä muita julkaisuja kartoituksen aihealueeseen liittyen tuli haastatteluissa esille kolmisenkymmentä, useimmat tiedekorkeakouluissa tehtyjä. Toimijoiden määrä hankkeissa vaihtelee, mutta laajoja ja/tai monialaisia verkostoja on luotu esimerkiksi kulttuuriyrittäjyyden, kulttuuristrategioiden, matkailijoitakin hyödyntävän paikkatiedon sekä IT-ratkaisuja sisältävien matkailu- ja kulttuuripalveluiden kehittämiseen sekä alan tulevaisuusvaihtoehtojen tutkimiseen.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU	8
2.1 Kulttuurituotannon opetus	8
2.2 Laajat hankkeet	9
3 TURUN KAUPPAKORKEAKOULU	10
3.1 Tulevaisuuden tutkimuskeskus	10
3.2 Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus	12
3.3 Muut laitokset	13
4 TURUN AMMATTIKORKEAKOULU	15
4.1 Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	15
4.2 Kulttuuriala	17
4.3 Muut koulutusalat	18
4.4 Täydennyskoulutus- ja palvelukeskus	20
5 TURUNYLIOPISTO	21
5.1 Maantieteen laitos	21
5.2 Geologian laitos	22
5.3 Kulttuurien tutkimuksen laitos	23
5.4 Historian laitos	24
5.5 Täydennyskoulutuskeskus sekä avoin korkeakoulu	25
5.6 Erillislaitokset	27
5.7 Kulttuurituotannon ja maiseman tutkimuksen laitos (Pori)	28
6 YRKESHÖGSKOLAN SYDVÄST (ELOKUUSTA 2008 ALKAEN OSA YRKESHÖGSKOLAN NOVIAA)	30
6.1 Matkailun koulutusohjelma	30
6.2 Tutkimus- ja kehityskeskus Aronia	30
7 ÅBO AKADEMI	32
7.1 Etnologian oppiaine	32
7.2 Institute for Advanced Management Systems Research at Åbo Akademi University, IAMSR	32
7.3 Täydennyskoulutuskeskus	33

8 TUOTEKEHITYSOSAAMISEN MÄÄRITTELYÄ 34

9 POHDINTA 36

LIITTEET

Turun korkeakouluissa tehdään niin urauurtavaa perustutkimusta kuin monin tavoin elinkeinoelämää ja yhteiskuntaa hyödyttävää soveltavaa tutkimus- ja kehittämistoimintaakin. Yliopistojen ja korkeakoulujen määrä sekä niissä olevien laitosten ja koulutusohjelmien runsaus voivat kuitenkin myös etäännyttää elinkeinoelämää, julkista ja kolmatta sektoria korkeakouluista. Kentällä saattaa tuntua siltä, että korkeakouluista on vaikea löytää sitä oikeata laitosta tai koulutusohjelmaa, joka tuottaa kentän tarvitsemaa tietoa tai joka sopisi yhteistyöpartneriksi kehittämishankkeeseen. Tämän vaikeuden havaitsi myös ohjelmapäällikkö Päivi Lappalainen ryhtyessään luotsaamaan Matkailun ja elämystuotannon osaamisklusterin Turun osaamiskeskusta vuoden 2007 alussa. Tämä kartoitus onkin tehty osaamiskeskuksen toimeksiannosta.

Kun kiinnostuksen kohteena ovat matkailu- ja kulttuuripalvelut, tuo lisähaastetta se, että matkailu ja kulttuuri ovat kovin monitieteisiä tutkimuskohteita. Niitä ei tutkita ja opeteta vain tietyssä oppiaineessa tai koulutusohjelmassa, vaan aihealueeltaan ne ovat niin laajoja, että niihin kohdistuvaa tutkimusta, opetusta ja kehittämishankkeita on useissa tiedekunnissa, oppiaineissa ja koulutusohjelmissa.

Tämän kartoituksen tavoitteena on kerätä tietoa matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotteistamiseen/tuotekehitykseen/tuotantoon liittyvästä osaamisesta ja hankekokemuksesta Turun korkeakouluissa. Tämän päätavoitteen alla etsitään vastauksia seuraaviin alakysymyksiin:

1. Keitä ovat ne tutkijat, opettajat tai hankeosaajat, joilla on opetus-, tutkimus- tai kehittämiskokemusta matkailu- ja/tai kulttuuripalveluiden tuotteistamiseen/tuotekehitykseen/tuotantoon liittyen?
2. Mitä kartoituksen aihealueeseen liittyviä tutkimuksia, hankkeita, projekteja ja opintokokonaisuuksia on ollut vuosina 2004–2007 käynnissä Turun korkeakouluissa?
3. Mitä osaamista pidetään olennaisena kehitettäessä/tuotteistettaessa/tuotettaessa matkailu- ja/tai kulttuuripalveluja?

Toimeksiantajan toivomus oli, että kartoituksen tavoitteessa mainitut käsitteet tuotekehitys/tuotteistaminen/tuotanto ymmärrettäisiin varsin laajasti, jotta kartoitus antaisi yleiskuvan korkeakouluissa tehtävästä aihealueesta koskevasta työstä. Hankkeiden osalta ajanjaksoksi rajattiin 2004–2007. Tätä edeltävältä ajalta mainitaan kuitenkin joitakin haastatteluissa esille nousseita hankkeita, jos ne kertovat jonkun haastateltavan pidempiaikaisesta työskentelystä tietentyypisten hankkeiden parissa tai hanke on tavallaan jäänyt elämään jonkun jatkaessa hankkeen työtä.

Kartoituksen pääasialliseksi menetelmäksi valittiin haastattelu. Käytössä olevat resurssit eivät kuitenkaan mahdollistaneet systemaattista laitosten, oppiaineiden tai koulutusohjelmien läpikäyntiä. Niin kartoituksen tekijällä kuin tilaajallakin oli ennakolta tietoa monista opettajista, tutkijoista ja hankeosaajista eri korkeakouluissa. Tavoitteeksi otettiin haastatella kahdesta kolmeen henkilöä joka korkeakoulusta. Näissä haastatteluissa esille nousi lisää henkilöitä tai hankkeita, joita selvitettiin oppilaitosten nettisivujen, lisähaastattelujen, puheluiden ja sähköpostikyselyjen avulla. Tämä tiedonkeruun toinen vaihe keskittyi alakysymykseen 2, joiltakin osin myös alakysymykseen 1 saatiin lisää vastauksia. Tiedot on kerätty marraskuun 2007 ja tammikuun 2008 välisenä aikana. Itse kartoitustekstiin ei ole merkitty lähdeviitteitä, mutta kartoituksen lopusta liitteinä 1 ja 2 löytyvät tiedot niin henkilöistä, joilta tietoja on saatu, kuten myös hankelistaus sekä Internet-sivustojen osoitteita, joista löytyy lisätietoja hankkeista.

Tämä kartoitus lienee ensimmäinen yritys koota yksiin kansiin tietoa Turun korkeakoulujen matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehityksen osajista, tutkimuksista, hankkeista ja projekteista. Vaikka tavoitteena on, että kartoitus olisi kattava, aukkoja valitettavasti varmasti jää. Toiveena onkin, että kartoitus saisi jatkoa ja sen päivittämisen ja täydentämisen ottaisi joku taho hoitaakseen. Kartoituksen julkistamisella pyritään siihen, että alan osaajat löytäisivät tämän kautta entistä helpommin toisensa ja toivottavasti myös korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyö tulisi entistä vilkkaammaksi ja tuloksena olisi monenlaista verkostoitumista.

2.1 KULTTUURITUOTANNON OPETUS

Humanistisen ammattikorkeakoulun Turun kampuksella kulttuurituotannon opetuksesta vastaavat lehtorit *Petri Katajarinne, Kari Keuru, Iina-Maria Piilinen ja Mia Leinonen*. Kaikilla on opetusuraa edeltävää kulttuurituotannon työkokemusta, Katajarinteellä mm. tapahtumatuotannosta ja tiedotuksesta (mm. Varsinais-Suomen kulttuuritapahtumakalenteri www.unikankare.net on hänen kehittämänsä), Keurulla kulttuuripalveluiden tiedotuksesta, opastuksesta ja näyttelytuotannosta, Piilisellä kulttuurihankkeista ja Leinosella musiikkijuhlien tuottamisesta. HUMAK:ssa tarjotaan kulttuurituotannon opintojaksoissa kulttuurituotannon perusteiden lisäksi opetusta esimerkiksi festivaali- ja tapahtumatuottamisesta, kulttuuriyrittäjyydessä, tiedottamisesta, sähköisessä mediassa ja taideaineissa.

HUMAK:ssa hankkeita ja projekteja kytetään tiiviisti opetuksen osaksi. Esimerkiksi *Kulttuuritapahtuma tuotteena* -hankkeessa vuosina 2006–2007 tavoitteena oli mallintaa kulttuuritapahtumaa ja sen järjestämistä. Hanke sai rahoitusta mm. opetusministeriöltä. Hankkeen puitteissa toteutettiin erilaisia tapahtumia, esimerkiksi lasten oma rockfestivaali Seikkisrock Turun Kupittaan puistossa järjestettiin pitkälti opiskelijatyönä. Hankkeiden lisäksi opiskelijat ovat saaneet myös varsin itsenäisesti vastata monien muidenkin tapahtumien järjestämisestä saaden työstään opintopisteitä. Tällaisia tapahtumia ovat esim. Hurme-kauhuelokuvafestarit, Tyylisti-klubi (kulttuurituotannon opiskelijoiden tuottama tapahtumasarja, jossa nuorten muotisuunnittelijoiden tuotantoa esitellään ravintolaympäristössä), Impro (kulttuurituotannon opiskelijoiden turkulaisille teatterintekijöille järjestämä improvisaatiokisa ravintolaympäristössä), Stand up, Turku! (stand up -komiikkaa eri klubeilla) sekä parina syksynä järjestetty urbaanin rytmimusiikin tapahtuma Solar Jazz. Erilaisia tapahtumia järjestämällä opiskelijat kartuttavat myös opintomatkakassaa ja yksi merkittävä projekti onkin vuosittain opiskelijatyönä suunniteltava ja toteutettava 2–3 viikon opintomatka, jonka aikana ammennetaan oppia alan kansainvälisesti merkittävistä kulttuurin tuottajaorganisaatioista sekä kulttuurikohteista.

HUMAK:n opiskelijat ovat lisäksi mukana tuotantoapuna lukuisissa tapahtumissa, mm. Turun kirjamessuilla, Turun kulttuurikeskuksen järjestämällä keskiaikamarkkinoilla sekä eri museoiden (mm. Aboa Vetus Ars Nova, Turun linna, WAM) näyttelyissä ja tapahtumissa, nuorten taito- ja toimintatalo Vimman sekä eri järjestöjen tapahtumissa. Yhteistyötä tehdään myös Mynämäen käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen kanssa, jolle tuotetaan opiskelijavoimin messuosastoja. Monikulttuurisuus näkyy monin tavoin opinnoissa ja projekteissa, mm. kirjamessuille tuotettiin monikulttuurinen basaari ja pääasiassa HUMAK:ssa opiskelleet vaihto-opiskelijat vastasivat lasten monikulttuurisen tapahtuman järjestelyistä kansainvälisessä kohtauspaikassa vuonna 2006. Opintojaksosten puitteissa tehdään myös yhteistyötahoille tuote- ja kehittämissuunnitelmia, esim. Brinkhallin kartanolle on tehty tuote-ehdotuksia. HUMAK:n Turun kampus on aktiivisesti osallistunut

myös Turun kulttuuripääkaupunki -hankkeen suunnitteluvaiheeseen. Nykyisen opetustarjonnan lisäksi HUMAK käynnistää helmikuussa 2008 kulttuurihankkeiden johtamisen erikoistumisopinnot, 30 op, jota markkinoidaan valmennuskurssina kulttuuripääkaupungin tekijöille.

2.2 LAAJAT HANKKEET

HUMAK:illa on meneillään useampia isoja hankkeita, joista päävastuun kantavat t&k-päällikkö *Timo Parkkola* apunaan projektisuunnittelija *Nina Luostarinen*. Parkkolan aiempi tausta on kustannusalalla sekä kulttuurituotannon ja viestinnän opetuksessa, Luostarisen varsinkin teatteri- ja tapahtumatuotannossa. *Kulttuuriyrittäjyyskeskus* -hanke toteutuu vuosina 2006–2009 ja se on saanut Opetusministeriön aluekehitysrahoitusta. Hankkeessa on tavoitteena kehittää luovien alojen yritystoimintaa ja konsepteja ja mukana onkin eri korkeakouluista opiskelijoita, jotka yrityseshautomossa saavat ohjausta ja opetusta ja pääsevät yritystoiminnan alkuun. Hanketta koordinoi HUMAK, muina partnereina ovat Turun ammattikorkeakoulu, Yrkeshögskolan Sydväst, Diakonia-ammattikorkeakoulu sekä Turun kauppakorkeakoulu.

Edelliseen hankkeeseen kytkeytyy *Varsinais-Suomen kulttuuriyrittäjäverkosto* -hanke, jota vetää projektisuunnittelija Nina Luostarinen. Sitä rahoittavat Varsinais-Suomen liitto sekä Varsinais-Suomen kaikki viisi seutukunnallista kehittämiskeskusta. HUMAK:n lisäksi hankkeessa on mukana runsaasti muita partnereita, mm. yrityspalvelukeskus Potkuri, Turun muut korkeakoulut sekä Turun kulttuuripääkaupunkihanke. Hanke alkoi vuonna 2007 ja jatkuu vuoteen 2009. Sen tavoitteena on tarjota aloitteleville sekä jo vakiintuneille kulttuurialan tai muiden luovien alojen yrittäjille koulutus- ja neuvontapalveluita ja tätä varten on koulutettu alueellisia yritysneuvoja. Lisäksi se järjestää sähköisiä verkosto- ja tietopankkipalveluita sekä koulutuksia ja tapahtumia, joissa alan yrittäjät Varsinais-Suomesta voivat verkostoitua ja saada tarvitsemaansa tietoa. Vuoden 2007 lopulla hankkeessa oli mukana noin 70 yrittäjää.

Vuoden 2007 lopulla käynnistyi aluekeskusohjelmarahoituksella vajaan puolen vuoden mittainen hanke *Luovien alojen yrityspalveluiden mallintaminen*. Kyse on toimintatutkimuksellisesta hankkeesta, jossa yritysneuvoja mallintaa luovien alojen yrityksille suunnattujen neuvonta-, koulutus- ja konsultointipalveluiden sovittamista mahdollisimman hyvin yritysten täsmätarpeita vastaaviksi.

Viiden kuukauden mittainen hanke on myös maaliskuussa 2008 päättyvä *Alueellisten kehittämisyöpöjen järjestäminen*, jossa HUMAKin lehtorit jalkautuvat koko maassa yhteensä 25 alueelliseen työpajaan tavoitteenaan kerätä tietoa luovien alojen suunnittelun ja kehittämisen käyttöön. Pajoja rahoittaa aluekeskusohjelman kulttuuriverkosto. Pajojen tavoitteena on nostaa esille aluekeskusohjelman kulttuuriverkoston jäseninä olevilta aluekeskusten kehittäjätahoilta konkreettista ja suoraan hyödynnettävissä olevaa tietoa luovien alojen kehittämiseksi alueella. Pajojen toinen keskeinen tavoite on alueiden luovien alojen kehittämistoimintoihin liittyvän tiedon kerääminen valtakunnallisen verkoston käyttöön. Turussa paja toteutettiin marraskuussa 2007 ja paikalla oli kattava joukko aluekehittäjiä.

3.1 TULEVAISUUDEN TUTKIMUSKESKUS

Turun kauppakorkeakoulun erillislaitoksena toimii Tulevaisuuden tutkimuskeskus, jolla on toimipisteet myös Helsingissä (erityisesti johtamiseen, luovaan toimintaan ja oppimiseen liittyvää tutkimusta) ja Tampereella (erityisesti ympäristökysymyksiin keskittyvää tutkimusta). Tutkimuskeskuksen Internet-sivujen mukaan monitieteinen henkilöstö ”jalostaa näkemyksellistä tietoa vaihtoehtoisista tulevaisuuksista sekä niihin sisältyvistä haasteista ja mahdollisuuksista”. Tutkimuskeskuksella on ollut esimerkiksi merkittävä konsultatiivinen rooli liittyen TEKESin palvelualojen kehittämishankkeisiin tai EU:n palvelualan innovaatiostrategian luontiin. Se on tehnyt toimintaympäristöanalyseja lukuisille suurille suomalaisille yrityksille sekä ministeriöille liittyen niiden vastuualueisiin. Osa Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen hankkeista ja tutkimuksesta antaa eväitä erityisesti yrityksen tai organisaation pitkän tähtäimen strategisiin päätöksiin, kun taas toisissa hankkeissa tehdään varsin konkreettistakin tuotekehitystyötä case-yrityksissä.

Tutkimuskeskuksen puitteissa toimii useampia tutkijaryhmiä, joita leimaa monialaisuus. CID Research Group & Lab -ryhmän nimi juontuu muuttuvista identiteeteistä ja designista (Changing Identities, Chancing Design). Tähän tutkijaryhmään kuuluvat tutkimusjohtaja *Jari Kaivo-ojan* ja professori *Markku Wileniuksen* lisäksi *Jari Koskinen*, *Sam Inkinen* ja *Elias Kapiainen*. Tutkijaryhmän työ on painottunut esimerkiksi innovaatioihin, luovuuteen, kulttuuriin ja tietoyhteiskuntaan. Se luo siten yrityksille ja organisaatioille viitekehystä esimerkiksi designin, markkinoinnin, viestinnän, mediateknologian ja kuluttajien elämäntapaa koskeviin tulevaisuuden suunnitelmiin. CID-ryhmä on julkaissut mm. seuraavat muuttunutta ja jatkuvasti muuttuvaa elinkeinon toimintaympäristöä käsittelevät teokset:

Ala-Korpela, M., Inkinen, S. & Suna, T. 2007. Kyborgin käsikirja: havaintoja informaatiosta, ihmisestä ja koneesta, elämästä ja älykkyydestä.

Kauhanen, E., Kaivo-Oja, J. & Hautamäki, A. 2007. Innovaatiomedia: journalismi tulevaisuuden tekijänä.

Koskela, L., Koskinen, J. & Lankinen, P. 2007. Viestintä verkostoissa ja innovaatioissa.

CID-ryhmästä Jari Kaivo-oja ja Jari Koskinen ovat olleet mukana Teknisen korkeakoulun BIT Tutkimuskeskuksen koordinoimassa ja TEKES:n SARA-teknologiaohjelmasta rahoitetussa *Ambience Design – Creating Multisensory Environments* -hankkeessa v. 2006, jossa tutkittiin rakennettujen tilojen suunnittelua moniaistisuuden ja moniosaamisen näkökulmasta, esimerkiksi jokapaikan teknologian ja designin yhdistämistä sekä miten tilojen tunnelmaa muuttamalla voidaan vaikuttaa ihmisten olotiloihin ja miten tiloilla voidaan tuottaa elämyksiä. Muina partnereina olivat Taideteollisen korkeakoulun muotoilun laitos sekä Helsingin yliopiston psykologian laitokselta Digitaalisen elämän psykologiaa -tutkijaryhmä. Ambience Designille suunnitellaan jatkohanketta laajennetulla partneriverkostolla nimellä Ambience Design Experience.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus on ollut toimijana myös Lahden ammattikorkeakoulun koordinoimassa *DIT, Design in Tourism building credible service* -hankkeessa, jossa tuettiin viiden suomalaisen ja viiden virolaisen matkailuyrityksen toiminnan erilaista-mista sekä muotoilun hyväksikäyttöä yritysten toimintaympäristön jäsentämisessä. Virolaisena pääpartnerina oli Tarton yliopiston alainen Pärnu College. Hankkeen rahoitus tuli pääasiassa Interreg IIIA:n kautta. Hanke päättyi vuoden 2007 lopulla, jolloin julkaistiin teos *servicedesign.tv*, joka on Suomen ensimmäisiä monimediakirjoja. Ottamalla kännykällä kuvan kirjan sivuilla olevista koodeista lukijan puhelimeen avautuvat mobiilisivut, joilla on aihetta tai artikkelia koskevaa lisätietoa.

Servicedesign.tv. – kirja palvelumuotoilusta ja matkailun kehittämisestä. 2007. Helsinki: Lahden ammattikorkeakoulu.

Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen rooli Turun kulttuuripääkaupunkihakemuksen laatimisessa oli merkittävä. Hakuvalmisteluun osallistui etenkin kehitysjohtaja *Olli Hietanen*.

Tutkija *Katriina Siivosella* on yli kymmenen vuoden kokemus erilaisista kulttuurin ja aluekehityksen tehtävistä. Hänen aiempi kokemuksensa ulottuu Merimaskun kulttuurisihteerin työstä kulttuurihankeosaamiseen (esim. *NUOTTA* – kestävää kulttuurimatkailua saaristossa edistänyt hanke sekä Volter Kilpi -kirjallisuustapahtuman ohjausryhmän jäsenyys) ja edelleen esitarkastusvaiheessa olevaan väitöskirjaan, jossa hän tutkii mm. kulttuurin hyödyntämistä aluekehitystyössä. Mainittu Nuotta-hanke suomenkielisessä Turunmaan saaristossa toteutettiin vuosina 2001–2003 ja se jää siten tämän kartoituksen ajanjakson ulkopuolelle.

Siivonen on toiminut myös projektipäällikkönä *KULMA-hankkeessa* (Kulttuuri maaseudun voimavarana), jossa tehtiin pääasiassa EMOTR-rahaston tuen turvin vuosina 2003–2005 kahdellekymmenelleyhdelle varsinaissuomalaiselle kunnalle ja kaupungille monen toimijan yhteiset kulttuuristrategiat kuntien, Varsinais-Suomen taidetoimikunnan ja Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen asiantuntijoiden yhteistyönä. *KULMA*-hankkeessa tavoitteena oli, että kulttuurialan toimijat tiivistävät yhteistyöverkostojaan ja muodostavat yhteiset kulttuuristrategiat kulttuurikentän toimijoiden avuksi. Lisäksi tavoitteena oli, että kulttuuri saadaan aiempaa voimakkaammin mukaan kuntien strategiseen ajatteluun hyvinvoinnin ja elinvoiman edistäjäksi. Hankkeen loppuraportti löytyy julkaistuna:

Helander, N., Kirveenummi, A., Merikanto, M., Rubin, A. & Siivonen, K. 2005. Kulttuurin kulmakivet. Varsinaissuomalaisia kulttuuristrategioita.

Siivonen on julkaissut lukuisia artikkeleita, joista ainakin seuraavat liittyvät tämän kartoituksen kysymyksenasetteluun:

Siivonen, K. 2003. Mikä on kulttuurisesti kestävä? Kulttuuri arkisena vuorovaikutuksena ja matkailutuotteena. *Kulttuurintutkimus* 20 (2003): 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuskeskus, s. 9–15.

Siivonen, K. 2002. Kulttuuri – matkailun hyödyke vai paikallista elämää. Teoksessa Nurminen, H. (toim.) *Elämää ja elämyksiä saaristossa. Näkökulmia kestäväan matkailuun*. Turku: Kirja-Aurora, s. 37–50.

Vuodesta 2006 on ollut käynnissä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT:n ja Turun kauppakorkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen yhteistyönä *MAPA -hanke* (*Maatilat maaseudun palvelutoiminnassa*), jossa selvitetään, millaisia liiketoi- mintamahdollisuuksia maatiloilla on tuottaa palveluita, joissa maatilan toimintoja ja fyysisiä resursseja hyödynnetään uudella tavalla hoiva-, ympäristökasvatus- tai kult-tuuripalvelujen tuotannossa. Hankkeessa tullaan seutukunnista (esimerkiksi Loimaan seutukunta) etsimään case-yrityksiä, joiden kanssa verstastyypisesti innovoidaan potentiaalisia liikeideoita liittyen esimerkiksi hyvinvointimatkalupalveluihin. Hankkeessa ovat Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta mukana projektipäällikkönä *Anna Kirveennummi* sekä professori *Markku Wilenius*. Hankkeen pääasiallinen rahoittaja on maa- ja metsätalousministeriö ja rahoitus jatkuu tällä erää vuoden 2008. Hanke linkittyy MTK:n ja Maa- ja kotitalousnaisten keskuksen joihinkin hankkeisiin ja tavoit-teenä onkin jatkorahoitus.

Kirveennummi on aiemmin toiminut mm. jo mainitussa KULMA -hankkeessa sekä tutkijana *KULTA-hankkeessa* (Kulttuuriosaaminen kansallisen kilpailukyvyn rakentajana). KULTA-hanke toteutettiin vuosina 2002–2003 Sitran rahoittamana hankkeena, ja siinä kartoitettiin kulttuurin roolia ja mahdollisuuksia taloudessa ja yhteiskunnassa. Hankkeen tuloksena syntyi projektipäällikkö Markku Wileniuksen kirjoittamana seuraava teos, jossa myös matkailu nähdään osana luovaa taloutta:

Wilenius, M. 2004. Luovaan talouteen: kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki: Edita.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus tekee eri toimipisteissään yrityksille ja organisaatioille tilauksesta tutkimushankkeita, joista osa tehdään kuitenkin salaisina. Myös uusia hankehakemuksia on jatkuvasti työn alla.

3.2 YRITYSTOIMINNAN TUTKIMUS- JA KOULUTUSKESKUS

Turun kauppakorkeakoulun erillislaitoksena toimii myös Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus, jonka koordinoimana valmistui osaamiskeskusrahoituksella vuonna 2006 Varsinais-Suomen luovien toimialojen strategia 2013:

Hietanen, O., Jokinen, L., Kirveennummi, A., Taalas, S.L. & Toivonen, T.E. 2006. Luovista toimialoista luovaan talouteen?

Strategia kattaa kulttuuritoimialat laajasti ymmärrettynä, mutta myös matkailu on sisällytetty strategiaan keskeisenä luovia resursseja hyödyntävänä toimialana. Strategisiksi linjauksiksi nostettiin eri toimijoiden yhteen saattaminen, sillä luovan talouden katsottiin syntyvän ja kukoistavan kulttuurin ja hyvinvoinnin sekä erilaisen uutta luovan toiminnan rajapinnassa. Toisena päälinjauksena oli tapahtuma- ja palvelutuotannon alojen kulttuuriyrittäjyyden edistäminen sekä verkostoitumisen avulla tapahtuvan kulttuuristen sisältöjen yhdistäminen uuden teknologian ja matkailun tarjoamiin mahdollisuuksiin. Tämä strategia linjaa siis pitkälti tämän kartoituksen kohteena olevien kulttuuri- ja matkailupalveluidenkin tuotekehitystä. Mainittakoon, että matkailupalveluiden osalta on tehty myös oma erillinen strategiansa,

Varsinais-Suomen matkailuelinkeinon kehittäminen – Strategiset valinnat 2005-2011, mutta sen koordinoijana ei ollut mikään korkeakoulu, vaan Varsinais-Suomen Liitto yhdessä Turku Touringin kanssa.

3.3 MUUT LAITOKSET

Mainittujen erillislaitosten lisäksi Turun kauppakorkeakoulussa matkailututkimusta harjoitetaan erityisesti markkinoinnin, talousmaantiedon ja taloussosiologian oppiaineissa. Opiskelijoilla on osana KTK- tai KTM-tutkintoa mahdollisuus suorittaa Matkailuliiketoiminnan opintokokonaisuus, jonka laajuus on vähintään 25 op. Kokonaisuus kytkee liiketaloudellisen osaamisen matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuottamiseen.

Matkailututkimusta on pitkään harjoittanut taloussosiologian professori *Timo Toivonen*, mm. matkailu- ja kulttuuripalveluiden kuluttamiseen liittyen. Hän vastaa matkailun sosiologian opintojakson opetuksesta. Alla mainitussa teoksessa tutkitaan Turun keskiaikaisten markkinoiden kävijöiden taustaa ja toimintaa markkinoilla, mutta myös jossain määrin yleisesti Turkuun suuntautuvan matkailun piirteitä:

Toivonen, T. & Ylätaalo, H. 2004: Pimeää keskiaikaa keskellä kesää, Turun keskiaikaisten markkinoiden kävijätutkimus. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu.

Kulttuurimatkailukäyttäytymiseen liittyvä vuodelta 2006 seuraava artikkeli:

Toivonen, T. 2006. An International Comparison of Cultural Tourism Behavior. Happy Time. Three Papers on International and National Trends in Leisure Time. Publications of the School of Economics and Business Administration. Discussion and Working Papers 5:2006.

Vuonna 2007 Toivonen on yhdessä Maria Halmeen kanssa tutkinut Turun Joulukaupungin merkitystä elinkeinon kannalta. Tutkimuksen tuloksia oli luettavissa Turun Sanomista 29.11.2007.

Taloussosiologian assistentti *Taru Virtanen* tutki vuoden 2007 lopulla hyväksytyssä väitöskirjassaan kulttuurin kulutusmuotoja 15 EU-maassa käyttäen aineistona vuonna 2001 kerättyä Eurobarometriä:

Virtanen, T. 2007. Across and Beyond the Bounds of Taste – On cultural Consumption Patterns in the European Union. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu.

Kulttuurin kulutus on väitöstutkimuksessa jaoteltu kuuteen osa-alueeseen: kulttuuriosallistuminen, taideharrastukset, internetin käyttö kulttuurin kuluttamiseen, TV- ja radio-ohjelmien mieltymykset, musiikkimieltymykset sekä konserttiosallistuminen. Näiltä osa-alueilta tarkastelun kohteena oli yhteensä 57 yksittäistä kulttuurituotetta.

Taloussosiologian oppiaineessa on väitellyt myös *Pekka Mustonen*, joka alla mainitussa väitöskirjassaan sekä myös artikkelissa on tutkinut muuttuvaa matkailukulutusta:

Mustonen, P. 2005. *Postmodern Tourism – Alternative Approaches*. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu.

Honkanen, A. & Mustonen, P. 2005. Sosiodemografiset tekijät ja elämäntapa matkailukulutusta selittävinä tekijöinä: kausaalinen analyysi. *Matkailututkimus* 1/2005.

Ma. yliassistentti *Arja Lemmetyinen* markkinoinnin laitokselta tutkii verkoston koordinointia ja brändi-identiteetin kehittämistä verkostossa ja hänen työn alla oleva väitöskirjansaakin keskittyy yhteistyön koordinointiin matkailun liiketoimintaverkostoissa. Hänen yhdessä Ed Brookerin kanssa kirjoittamansa artikkeli *Coordination of Entrepreneurial Cooperation Catalyzing Disruptive Innovation* on hyväksytty julkaistavaksi *The World Journal of Small Business in Tourism – aikakauslehdessä*. Lemmetyisellä on myös muita artikkeleita liittyen matkailualan verkostoihin review-vaiheessa. Lemmetyinen vastaa kauppakorkeakoulussa matkailu- ja kulttuuripalveluiden markkinoinnin opintojakson opetuksesta. Ennen opetusta ja tutkimusuraansa hänellä on matkailualan työkokemusta mm. laivayhtiön kokouspalvelutehtävistä.

Myös markkinoinnin laitoksella assistenttina toimiva *Helena Rusanen* tutkii monialaisia tuotekehitysverkostoja (esimerkiksi käsittäen media-, teknologia-, kulttuuri- ja terveysosaamista), jotka innovoivat matkailutuotteita. Myös moni markkinoinnin laitoksen jatko-opiskelija tekee jatkotutkintoon liittyvää tutkimusta liittyen matkailupalveluihin, esimerkiksi Helena Turunen tutkii verkostoja palveluyrityksen kansainvälistymisen resurssina, Kirsi Meriläinen asiakkaan roolia elämyspalvelussa ja Telle Tuominen kuluttajakäyttäytymistä hyvinvointimatkailupalveluiden osalta.

Talousmaantieteen oppiaineessa assistenttina toimivalla *Juulia Räikkösellä* on matkailualan työkokemusta oppaana toimimisesta niin kotimaassa kuin matkanjärjestäjän palkkaamana oppaana ulkomaillakin. Hän tutkii erityisesti asiakastyytyväisyyttä pakettimatkoilla, ja siihen liittyen laatua ja palvelun epäonnistumista. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on asiakkaan valituksen hoito yrityksessä ja miten se vaikuttaa asiakastyytyväisyyteen. Tähän aihealueeseen liittyy seuraava artikkeli:

Räikkönen, J. 2007. Matkalla koettuja elämyksiä ja elettyjä kokemuksia. Milainen on hyvä matkailukokemus? *Matkailututkimus* 1/2007.

Tutkimustensa aineistona hänellä on suomalaisen suuren matkanjärjestäjän asiakaspalautteita ja asiakkailta tulleita valituksia viime vuosilta. Myös työn alla oleva väitöskirja pohjautuu kyseisen matkanjärjestäjän asiakaspalautteisiin vuodelta 2005. Julia Räikkönen vastaa matkailumaantieteen opintojakson opetuksesta.

Matkailu- ja kulttuuripalveluiden tutkimusta on jossain määrin muissakin oppiaineissa/yksiköissä. Esimerkiksi johtamisen laitoksella tietojärjestelmätieteessä hyväksytty *Jonna Järveläisen* väitöskirja käsitteli matkavaraukskanavan valintaan vaikuttavia tekijöitä:

Järveläinen, J. 2004. *Online or offline. Motives behind the Purchasing Channel Choice of Online Information Seekers*. Turku: Turun Kauppakorkeakoulu.

Turun ammattikorkeakoulun tarjoamista seitsemästä koulutusalaista kartoituksen piiriin kuuluvaa t&k-toimintaa sekä opetusta tarjoavat erityisesti seuraavat kaksi:

- matkailu-, ravitsemis- ja talousala (palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelma), tarjolla on myös ylempi amk-tutkinto
- kulttuuriala (mm. esittävän taiteen koulutusohjelma, kuvataiteen koulutusohjelma, musiikin koulutusohjelma, muotoilun koulutusohjelma sekä viestinnän koulutusohjelma, joiden tarjonta kattaa esimerkiksi teatteri-, tanssi-, kuvataide-, animaatio-, elokuva-, valokuva- ja musiikkiopinnot).

Turun ammattikorkeakoulussa pyritään tukemaan monialaisia hankkeita. Tavoitteena on myös, että opiskelijat ovat hankkeissa mukana joko opintojaksojen tai opinnäytetöiden kautta. Esimerkiksi TEKES-rahoitusta saaneessa *RiKoS-hankkeessa* (Risteilijäkonseptien suunnittelu 2020) vuoden 2007 aikana matkailu-, ravitsemis- ja talousala sekä kulttuuriala toimivat yhteistyössä: palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelmasta joukko matkailusuunnitaneita opiskelijoita työsti yhdessä muotoilun koulutusohjelman opiskelijaryhmän kanssa matkustajien tilojen käyttöön ja palveluihin uusia konsepteja Aker Cabinsin toimeksiannosta. Opettajaohjaajina toimivat projektipäälliköksi nimetty *Pekka Mannermaa* muotoilun koulutusohjelmasta sekä yliopettaja *Eija Koivisto* ja matkailupalveluiden opettaja *Inna Levanto* palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelmasta. Myös Turun kauppakorkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen asiantuntijuutta ostettiin hankkeen skenaariotyöskentelyvaiheeseen.

4.1 MATKAILU-, RAVITSEMIS- JA TALOUSALA

Matkailupalveluihin liittyviä ammatillisia opintoja on tarjolla nykyisessä opetussuunnitelmassa yhteensä 60 op ja laajin yksittäinen opintojakso on matkailupalveluiden tuotekehitys. Myös muu opetustarjonta (kielet, liiketalousaineet) linkittyy matkailun toimintaympäristöön. Matkailupalveluiden opetuksesta vastaavat pt. tuntiopettaja *Inna Levanto* (erityisesti matkatoimisto- ja liikennepalvelut, matkailun sosiologia), pt. tuntiopettaja *Susanna Saari* (erityisesti majoitus- ja kokouspalvelut, tuotekehitys ja kestävä kehitys) sekä lehtori *Telle Tuominen* (erityisesti matkailumaantieto, tuotekehitys, matkailumarkkinointi, kohdejohtaminen). Heidän opettajanuraa edeltävä alan työkokemuksensa vastaa pitkälti kunkin opetuksen painopistealueita.

VTT:n ja Teknisen korkeakoulun päävastuulla olevassa erityisesti TEKES:n rahoittamassa *Usability Rating of Shopping Centers* -hankkeessa (2006–2008) tutkitaan eri puolilta Suomea hankkeessa mukana olevien ostoskeskusten käytettävyyttä asiakkaiden (käsittäen niin paikalli-

set kuin matkailijatkin) ja ostoskeskuksessa vuokralla olevien liikkeiden näkökulmasta. Turun ammattikorkeakoulu on ollut hankkeessa mukana alihankkijana, jossa muutama palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelman restonomiopiskelija sekä restonomien ylemmän amk-tutkinnon opiskelija on tutkinut ostoskeskuksen käytettävyyttä niin asiakkaiden kuin ostoskeskusten yritystenkin näkökulmasta hyödyntäen hankkeessa aiemmin suunniteltua ja testattua käytettävyydsmittaristoa. Hankkeeseen liittyen aikuiskoulutuspäällikkö *Eila Jylhä* on kirjoittanut artikkelin, jossa pohditaan ostoskeskusta myös matkailukohteen näkökulmasta:

Jylhä, E. 2007. Kauppakeskukset kehittyvät elämysympäristöinä. Nenonen, S.& Tanskanen, I. (toim.). 2007. Työtä, tietoa ja tutkimusta tänään – innovaatioita tulevaan. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

ICT Sustour eli Sustainable Development in Tourism through ICT in Education oli kansainvälinen verkko-oppimishanke, johon osallistui kuusi oppilaitosta neljästä Euroopan maasta sekä kunkin oppilaitoksen elinkeinoyhteistyökumppanit. Turusta mukana oli palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelma, jonka opiskelijaryhmä teki opettajien (Inna Levanto ja Susanna Saari) johdolla kenttätöön Muumimaailmalle ympäristöindikaattorien kehittämiseksi ja arvioimiseksi. Hanke toteutui vuosina 2004–2006.

Nauvon matkailututkimus vuonna 2006 tehtiin kolmen opinnäytetyön ryppäänä ja siinä tutkittiin erikseen vapaa-ajan asunnon omistajien, veneilijöiden sekä pyörä- ja automatkailijoiden kulutuskäyttäytymistä Nauvossa sekä vastaajien käsityksiä Nauvosta matkailukohteenä sekä sen palvelutarjonnasta. Tutkimus tehtiin osana Nagu Folkpark II -hanketta.

Experience design -hankkeeseen osallistui 14 pohjoismaista kaupunkia ja hankkeessa tutkittiin, mitä elämyksiä matkailijat kyseisissä kaupungeissa kokevat ja miten kaupunkien matkailuorganisaatiot ja matkailuyritykset luovat elämyksiä ja viestivät niistä. Turku Touring oli partnerina hankkeessa ja sen kautta yksi matkailusuuntautunut opiskelija teki vuonna 2007 opinnäytetyönsä vertailemalla mukana olevien kaupunkien virallisten matkailumarkkinointiorganisaatioiden Internet-sivujen pääsivuja ja kaksi opiskelijaa teki case-kuvauksia turkulaisista matkailupalveluista. Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelmassa ohjauksesta vastasi Telle Tuominen ja Turku Touringissa koordinoinnista Päivi Lappalainen.

Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelma kuuluu hallinnollisesti hyvinvointipalveluiden tulosalueeseen. Tulosalueella toteutettiin syksyllä 2007 monialainen kehittämisprojekti, johon osallistuivat kaikki n. 200 toisen vuoden opiskelijaa tulosalueen kaikista kuudesta koulutusohjelmasta. Projektin aikana tehtiin opiskelijoiden monialaisuutta hyödyntäen tuotekehitysprojekteja yhteensä 11 tilaajalle (mm. Turun VPK:n juhla- ja kokouspalveluihin sekä Kultarantakeskukselle).

Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelmassa on vuosittain tehty yksittäisten opintojaksojen puitteissa useita projekteja työelämätoimeksiantoina. Projekteissa on esimerkiksi testattu ohjelmapalvelu- ja majoituspalvelutuotteita ja jatkokehitetty niitä tai laadittu toimeksiantajaryitykselle markkinointisuunnitelma tai toteutettu asiakastutkimus.

4.2 KULTTUURIALA

Kulttuurialalla ammatillisten opintojen määrä vaihtelee koulutusohjelmittain. Kulloisenkin taiteenalan ammatillisten opintojen määrä vaihtelee vajaasta 100 op:sta jopa yli 150 op:n laajuuteen. Kulttuuripalveluiden tuotantoon liittyvistä opettajista esille nousivat koulutuspäälliköt ja samalla lehtorit *Eero Linjama* (musiikki), *Timo Tanskanen* (viestintä), *Veli-Pekka Teponoja* (esittävä taide), *Anu Vaisto* (kuvataide) sekä lisäksi *Jani Pihlajamaa* (esittävä taide), *Päivi Katajamäki* (muotoilu/käsityö), *Anna Ivanova-Brasynskaya* (nukketeatteri), *Arja Tulonen* (mediatuotanto), *Mette Hyttiäinen* (elokuva) sekä *Minna Karesluoto* (sirkus). Kulttuurialan opettajilla on yleensä pitkä alan ammatillinen tausta opetusuraa edeltävältä ajalta ja monet tekevät taidealansa töitä ainakin jossain määrin myös opetustyönsä ohessa.

Myös Turun ammattikorkeakoulun taideakatemiassa eli kulttuurialan koulutusohjelmissa projekteilla ja kansainvälisellä yhteistyöllä on suuri merkitys osana opetusta. Yhteistyö ruotsinkielisen teatterin, Åbo Svenska Teaterin, kanssa on jatkunut intendentti *Kristiina Penttisen* mukaan jo muutaman vuoden ja opiskelijat ovat osana opintojaan tehneet teatterin kanssa yhteistuotantona vuonna 2006 Taikahuilun ja vuonna 2007 Operettirevyn teatterin vastatessa lähinnä esitysten markkinoinnista. Opiskelijavoimin on miehitetty roolit, orkesteri, hoidettu puvustusta jne. Taikahuiluun rahoitusta myönsi Svenska Kulturfond ja operettirevyyteen Konstsamfundet. Sibeliusmuseossa on esitetty vuonna 2007 pienoisoopperaa Rakkaimpani, johon taideakatemia sai rahoitusta Luovan säveltaiteen edistämissäätiöltä. Samaisen säätiön avustuksella on vuodesta 2002 tuotettu Aboa Nova -konserttisarjaa, jossa osana opintoja tuotetaan 2–3 pääasiassa kamarimusiikkia sisältävää esitystä vuodessa. Musiikin koulutusohjelmalla on ollut myös projekti, jossa tavoitteena oli kehittää Brinkhallin kartanoa kulttuuritapahtumapaikkana sekä luoda musiikkitapahtumia kartanoon. Vuonna 2007 aloitettiin Vakka-Suomen konserttisarja Uudessa kaupungissa ja Laitilassa ja se jatkunee myös vuonna 2008.

Esittävän taiteen koulutusohjelmalla on ollut monivuotista yhteistyötä Turun kaupunginteatterin kanssa, josta esimerkkinä voi mainita joulukaudeksi 2007 yhteistuotantona syntyneen Pinocchio joulusirkuksen. Sirkuspuolella yhteistyötä on tehty myös Holiday Club Caribian kanssa, jonne ennen kylpylähotellin omistajuuden siirtymistä Sokotelille tuotettiin useampi Sirkus Karibia -tapahtuma. Tällä hetkellä taideakatemiassa neuvotteluvaiheessa on suuri projekti, jossa Turun kaupunki mahdollisesti tilaa Turun ammattikorkeakoululta monialaista osaamista käsittävän kokonaistaideteoksen, joka kattaisi Turun uuden Kakolan kallioon louhitun jätevedenpuhdistamon luolaston moniaistisen elävöittämisen ja lisäksi luolaston opastuskierrosten tuotteistamisen.

Viestinnän koulutusohjelmassa tehdään osana opintojaksoja tai opinnäytteinä yhteisproduktioita YLE:lle esimerkiksi TV 1:n Uusi Kino -ohjelmaan, jossa esitetään laaja-alaisesti uusia elokuvia: animaatioita, lyhyitä ja pitkiä dokumenttelokuvia ja fiktiivisiä elokuvia. Koulutusohjelmassa tuotetaan myös muiden eteläsuomalaisten alan oppilaitosten kanssa elokuvia DINAan, joka näkyy pääkaupunkiseudun kaapeliverkossa sekä Internetissä (www.dina.tv). Opiskelijoiden tuotantoa on nähtävissä myös monilla alan kotimaisilla ja ulkomaisilla festivaaleilla, esimerkiksi Tampereen lyhytelokuvafestivaaleilla. Mediatuotannon opiskelijat ovat myös tehneet erilaisia mainostoimeksiantoja sekä toteuttaneet esimerkiksi Gummerus-konsernille verkkoblogin.

Taideakatemia on ollut näkyvässä roolissa myös kulttuuripääkaupunkihankkeessa. Valmisteilla on hankkeita liittyen kulttuuripääkaupunkivuoteen 2011, mutta taideakatemia on tuottanut esityksiä myös kulttuuripääkaupunkiuteen tähän asti liittyneisiin tiedotus- ja yleisötilaisuuksiin. Taideakatemian t&k-päällikön *Vesa Kankaanpään* mukaan ajatuksena on rakentaa oma t&k-ohjelma kulttuuripääkaupunkiuden ympärille.

Erityisesti esittävän taiteen ja musiikin koulutusohjelman opiskelijat ovat kysytyjä esiintyjä erilaisiin tilaisuuksiin ja tekevät samalla jatkuvaa tuotekehitystä esitystensä osalta myös tilaajan toiveiden perusteella. Kuvataiteessa puolestaan syntyy näyttelyitä niin oppilaitoksen omaan galleriaan kuin ulkopuolisiin gallerioihinkin.

4.3 MUUT KOULUTUSALAT

Turun ammattikorkeakoulun tekniikan ja liikenteen koulutusosalalla on tehty kartoituksen piiriin kuuluvia hankkeita, vaikkei koulutusosalalla olekaan matkailu- ja kulttuuripalveluihin liittyvää opetusta. Näissä hankkeissa painopisteenä onkin uuden tekniikan mahdollisuuksien hyväksikäyttö matkailupalveluissa.

Vuoden 2007 lopussa päättyi projektipäällikkö *Esko Pettayn* johtama kaksivuotinen hanke *Keskiajan Saaristomeri*, jonka tavoitteena oli tuottaa pilottiluonteinen, kolmikielinen (suomi/ruotsi/englanti) multimediaesitys, joka kertoo Saaristomeren alueen historiasta ja kulttuurista keskiaikaan keskittyen. Multimedia esittää mm. 3D-mallinnoksin, miltä valitut vajat kaksikymmentä kohdetta (esimerkiksi Kuusiston linna, Seilin saari ja saariston jatulintrarhat) ovat näyttäneet aikoinaan, miten maisema kohteissa on muuttunut lähestyttäessä nykyaikaa ja millaista kulttuurin ja historian kannalta merkittävää tietoa paikkoihin liittyy. Multimediaesitys on suunnattu erityisesti veneilijöiden sekä matkailu- ja kulttuurialan toimijoiden käyttöön. Multimedia sisältää yhteistyöyrityksenä mukana olevan Muuritutkimus ky:n arkeologisissa tutkimuksissa hankittua tietoa, jota ei ole saatavilla esimerkiksi painotuotteena.

Tärkeänä tavoitteena hankkeessa oli myös selvittää multimedian soveltuvuutta venekäyttöön yhdessä GPS-paikantimen kanssa, jolloin kohteisiin voisi tutustua mereltä käsin. Tavoitteena oli, että ohjelma tunnistaa GPS-paikantimen avulla missä veneilijä on ja kertoo käyttäjälle, että paikasta olisi tarjolla mielenkiintoista asiantietoa ja kolmiulotteista materiaalia. Valmis multimediaesitys tulee saataville DVD- ja internet-muodossa. Pilottivaiheen jälkeen sisältöä on tarkoitus laajentaa kattamaan mm. hylkyjä ja luontokohteita. Projektin päättyessä multimediaesitys saatiin valmiiksi ilmeisesti englanninkielistä versiota lukuun ottamatta ja myös multimediaesityksen lataamiseen liittyviä teknisiä ongelmia jäi vielä ratkaisematta. Hanke sai rahoitusta Euroopan sosiaalirahastosta sekä Länsi-Suomen lääninhallitukselta.

NatureIT -hanke toteutettiin 2005–2007 Turun ammattikorkeakoulun koordinoimana projektipäällikkö *Sami Lyytisen* johdolla. Hankkeen yhteistyökumppaneita olivat mm. Metsähallitus, Turun yliopisto, Suomen ympäristö- ja kalatalousinstituutti, Merenkululaitos ja Nerme Oy. Hanke sai rahoitusta mm. Euroopan aluekehitysrahastosta ja Lounais-Suomen ympäristökeskukselta.

NatureIT -projektissa kehitettiin ja sovellettiin olemassa olevaa kuvaus- ja tiedonsiirtotekniikkaa erilaisten luontokohteiden seurantaan. Projektin aikana kameraseuranta toteutettiin merimetsokoloniassa, sääksen pesällä, harmaahylkeiden poikimisluodolla, vedenalaisissa kohteissa sekä lepakkoyhdyskunnassa. Teknisen kehitystyön ohella NatureIT-projektin tavoitteena oli suurelle yleisölle suunnatulla kuvamateriaalilla parantaa luontotuntemusta, turvata uhanalaisten ja suojeltujen lajien pesimisrauhaa sekä tuottaa erilaisiin tieteellisiin tarkasteluihin kuvamateriaalia. Kahdessa palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelman opinnäytetyössä näkökulmana oli Live-luontokuvan merkitys matkailupalveluissa lisäarvon tuottajana ja luontokuvaa kohtaan tunnettua kiinnostusta luontokeskuksissa pohdittiin myös seuraavassa raportissa:

Tuominen, T. & Lehtonen, A. (2005): Kotkan pesällä ja hyljeluodolla, reaaliaikaisen kuvan käyttöarvo saariston luontomatkailuelämyksessä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Matkailu- ja elämystuotannon osaamisklusterin rahoituksella on tekniikan, ympäristön ja talouden tulosalueella käynnistetty tutkimus- ja tuotekehityshanke nimeltään MOBIILIOPAS – personoitu opastusjärjestelmä luonto- ja kaupunkikohteille -nimistä hanketta, jolle parhailaan haetaan jatkorahoitusta. Projektin tavoitteena on projektista vastaavan *Salla-Maria Alasen* mukaan kehittää uudenlainen matkailupalvelukonsepti, jossa yhdistyvät matkailukohteen ja sen palvelutarjonnan tiedot, elämyksellisyys, vuorovaikutteisuus, kävijäpalautteen anto, profiloitavuus asiakkaan tarpeiden mukaan sekä pelillisuus. Yhteistyökumppanina hankkeessa on mm. paikkasidonnaisiin peleihin erikoistunut yritys. Tavoitteena on luoda esimerkiksi Musiikin Turku, Runojen Turku tai Seilin saaren luontopolku -mobiilitarjonta, joka latautuu matkapuhelimeen tekstein, kuvin, mallinnoksin ja kartoin liikuttaessa kyseisissä kohteissa.

Tietoliikenteen ja sähköisen kaupan tulosalueella on valmisteilla hanke *Keskiaikatietokonepelejä*. Idean isä on taideakatemiasta viestinnän koulutusohjelman yliopettaja *Andy Best*. Projektisuunnittelijana toimii *Leena Sallas*. Hankkeesta suunnitellaan useamman korkeakoulun (esim. Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitos Porissa sekä Turun yliopiston informaatioteknologian laitos) yhteistä sekä myös kansainvälistä hanketta, jossa syntyisi Turun keskiaikapelin lisäksi myös muita Itämeren keskiaikaisten kaupunkien tietokonepelejä.

Turun ammattikorkeakoulun muilla tulosalueilla tehdyistä tutkimuksista mainittakoon *Kaisa Sorsan* henkilökohtainen tutkimusprojekti vuosilta 2003–2004, jonka nimi oli Matkailupalveluiden tuotteistaminen: lainsäädäntö tuotteistamisen reunaehtona. Tämän projektin tuloksena valmistuivat Sorsan väitöskirja sekä oppikirja:

Sorsa, K. 2004. Time-share matkailupalvelun tuotteistamisen lainsäädännölliset puitteet: Espanjan, Iso-Britannian ja Suomen time-share-lainsäädäntöä koskeva oikeusvertaileva tutkimus. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
Sorsa, K. 2004. Lomaosakeliiketoiminnan lainsäädännölliset puitteet. Helsinki: Edita.

4.4 TÄYDENNYSKOULUTUS- JA PALVELUKESKUS

Turun ammattikorkeakoulun täydennyskoulutus- ja palvelukeskus koordinoi vuosina 2005–2007 *ArtCraftMetal*-hanketta, jonka toisena osahankkeena oli kulttuurialan yrittäjäyys. Hankkeessa toteutui yritysavohautomon toimintamalli, jolla mahdollistettiin yksilöllinen tuki hankkeessa mukana oleville aloitteleville kulttuurialan yrittäjille heille tehdyn alkukartoituksen pohjalta. Hankkeessa mukana olivat myös mm. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus evaluoinnin osalta sekä Varsinais-Suomen käsi- ja taideteollisuus ry. Yrittäjiä oli eri käsityön sektoreilta sekä lisäksi yksi kulttuurimatkailuyrittäjä sekä yksi ohjelmatoimisto. Projektipäällikkönä toimi *Katri Salonen* ja päärahoitus hankkeeseen tuli Euroopan sosiaalirahaston kautta.

5.1 MAANTIETEEN LAITOS

Yliopiston maantieteen laitoksella matkailuun liittyviä näkökulmia liittyy varsinkin kaupunkikulttuuritutkimukseen, paikkatietoon sekä rannikkoympäristöön. Coastal Geography Group -tutkijaryhmä tutkii eri näkökulmista Itämeren rannikkoalueita. Laitoksella kehitetään myös professori *Risto Kallion* johdolla matkailijoidenkin tarpeisiin navigaatiopalveluita yhteistyössä IT-alan kanssa. Matkailijoita ja kulttuurin ystäviä palveleva *KULTU-projekti* käynnistyi aluksi maantieteen laitoksella opiskelijatyönä. Verkossa oleva KULTU, www.kulttuurikartat.fi/kulttu/, eli Turun kulttuurikartasto sisältää kulttuuristen nähtävyyksien ja tapahtumien tietojen esittelyä. KULTU:ssa paikkatietotekniikkaa hyödynnetään kulttuurimaantieteellisestä näkökulmasta. Kaupunkiympäristön kuriositeettien sekä ihmisten henkilökohtaisten paikkakokemusten esille tuominen ovat KULTU:n pääajatuksia. Tällä hetkellä KULTU:a päivitetään ja kehitetään lähinnä talkootyönä Urbaanin ystävät ry:n ja turkulaisen paikkatietoalan yrityksen toimesta.

Professori *Harri Andersson*, yliopiston vararehtori, on ollut laitokselta aktiivisesti mukana kahdessa kansainvälisessä projektissa, jotka ovat saaneet rahoitusta EU Culture 2000 -ohjelmasta. Ranskasta käsin koordinoitussa *Murex*-hankkeessa (Industrial Heritage between Land and Sea) oli mukana yhdeksän maata. Turussa hankkeeseen liittyen tuotettiin Aurajokisuun vanhoihin teollisuuskiinteistöihin liittyen näyttely sekä näyttelykirja. Hankkeessa oli mukana maantieteen laitoksen lisäksi ainakin etnologian ja historian opiskelijoita ja jatkotutkinto-opiskelijoita. *UIES* -hankkeessa (Urban Industrialisation, Environment and Society) mukana oli Turun kaupungin lisäksi Sesto San Giovanni Italiasta, Zlin Tšekistä ja Tallinna Virossa, kaikki vanhoja teollisuuskaupunkeja. Tämän hankkeen tavoitteena oli laajasti sitouttaa tutkijoita, suunnittelijoita, arkkitehteja ja paikallisväestöä keskusteluun ja parhaiden käytänteiden vaihtoon liittyen teollisen kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja vanhojen teollisuuskiinteistöjen perinteitä kunnioittavaan uusiokäyttöön. Tähän hankkeeseen liittyen järjestettiin Manillassa näyttely, josta julkaistiin myös näyttelykirja.

Varsinais-Suomen liiton, ympäristökeskuksen sekä muun hankerahoituksen tuella on Turun yliopiston maantieteen laitos yhdessä Turun kauppakorkeakoulun, Åbo Akademin, Turun ammattikorkeakoulun ja Yrkeshögskolan Sydvästin kanssa tuottanut jo pitkään Lounais-Suomesta erilaisia temaattisia karttoja. Vuonna 2002 perustettiin Lounaispaikka alueelliseksi paikkatietoalan palveluksi, joka jakaa eri yhteistyökumppaneiden tuottamaa paikkatietoa ja edistää verkottumista.

Yliopiston maantieteen laitoksella tehtiin vilkasta Ruissalo-tutkimusta 1990-luvun loppupuolella ja tämän vuosituhannen alussa, sillä Ruissaloon liittyen valmistui kaksi väitöskirjaa ja viisi muuta opinnäytettä 2000-luvun alussa. Turun kaupungin ympäristösuojelutoimiston koordinoimassa LIFE-hankkeessa maantieteen laitokselta mm. *Niina Käyhkö* kokosi yhdessä

parin opiskelijan kanssa sisältää Ruissalon Internet-sivuille (<http://www05.turku.fi/ymplo/ruissalo/>), joiden päivityksestä vastaa nykyään Turun kaupungin ympäristösuojelutoimisto. Niinikään maantieteen laitoksen, Turun yliopiston tietokonekartografian laboratorion ja kaupungin ympäristösuojelutoimiston rahoituksella ja yhteistyöllä syntyi Ruissalon kartta-palvelu.

Turun yliopiston maantieteen laitoksen vetämä *Melli*-hanke oli yksi ympäristöministeriön alaisen VELMU-hankkeen pilottihankkeista. Melli-hankkeessa luotiin Suomen meri- ja rannikkoympäristöjen tietopalvelujärjestelmä, johon kerättiin rannikkoluontoon liittyvistä luontoaineistoista metatietoa sekä tallennettiin tutkimuksiin liittyviä paikkatietoja. Tuloksena syntyneestä Meriluonto-karttapalvelusta löytyy esimerkiksi kalastusmatkailijaa kiinnostavaa tietoa kalojen kutualueista. Karttapalvelun aktiivinen kehitystyö hankkeen puitteissa loppui syksyllä 2006, mutta karttapalvelu löytyy Lounaispaikasta Saaristomeren tutkimuskartastona.

5.2 GEOLOGIAN LAITOS

Yliopiston geologian laitos oli vuosina 2005–2007 mukana hankkeessa, jonka nimi suomeksi oli *Geoturismien edistäminen Virossa ja Suomessa oppien tuntemaan menneisyyttä*. Hanke sai pääasiallisen rahoituksen Interreg IIIA:n kautta ja Virossa partnereina olivat Tallinnan Teknillisen yliopiston Geologian Instituutti sekä hanketta koordinoivat geologian yhdistys (MTU GEOGuide Baltoscandia). Hankkeessa tuotettiin niin opetuskäyttöön, museoille kuin suuralle yleisöllekin suunnattuja Viron ja eteläisen Suomen alueiden geologiaan liittyviä esitevihkosia suomeksi, viroksi ja osittain englanniksi, dvd-materiaalia sekä lisäksi järjestettiin geologiateemalla mm. lehdissä mainostettuja ja suosiota saaneita retkiä niin Suomessa kuin Virossa. Esite- ja dvd-tuotanto käsittelivät esimerkiksi soita, jääkausimuodostelmia sekä kallioperää. Geologian laitokselta hankkeessa olivat mukana professori *Olav Eklund* sekä tutkija *Ari Linna*. Olav Eklundilla on aiempaa kokemusta geoturismien kehittämishankkeesta Perussa. Lisäksi laitoksella työskentelevä *Ari Brozinski* on kehittänyt geologian ”multimedia-kioskin”, joka tullaan sijoittamaan museokävijöiden hyödynnettäväksi Paraisilla. Multimediaesitys sisältää monipuolista informaatiota Lounais-Suomen kallioperän kehityshistoriasta sekä saariston kartan geologisesta näkökulmasta. Vastaava multimediakioski on tehty myös Virossa. Hanketta kuvaava näyttely tulee esille yleisölle Ruissalon kasvitieteelliseen puutarhaan helmikuussa 2008.

Suunnitteilla on jatkoa Central Baltic:n alla Interreg IVA -hankkeena ja tavoitteena on saada siihen myös ruotsalainen partneri mukaan. Uudessa hankkeessa pääpaino tulisi olemaan geoturismituotteiden ja -palveluiden kehittämisessä, eli esimerkiksi geologiareittien perustamisessa informaatiotauluineen, IT:n hyödyntäminen informaatiossa sekä kirjallisuuden julkaiseminen. Turun yliopistolta hankkeessa mukana olisivat jo mainitut Olav Eklund, Ari Linna ja Ari Brozinski. Hankkeessa hyödynnettäisiin erityisesti Ari Brozinskin suunnittelemaa sisällönhallintajärjestelmää (Content Management System-controlled database), jossa samaa tietokantaa hyödynnetään niin nettisivuilla, multimediakioskeissa kuin mobiilisovelluksissakin. Systemi mahdollistaa myös vuorovaikutuksen palveluiden käyttäjän ja systeemin välillä,

esim. palautteen, kysymykset, keskustelun jne. useammalla kielellä. Systeemiin saadaan tietoja eri tiedontuottajilta (hyödynnetään esimerkiksi 2005–2007 hankkeessa tuotettua tietoa sekä Ari Brozinskin aiemmin tekemää www.geologia.fi-sivustoa) ja yhdellä syöttämällä sama tieto saadaan esimerkiksi nettisivuille, multimediasiioskeihin ja mobiilipalveluihin soveltuvaan muotoon. Ari Brozinski tekee lisäksi omaan pro gradu -tutkimukseensa liittyen Ison Rengastien geologiakohteista matkailijoita palvelevaa sovellusta.

5.3 KULTTUURIEN TUTKIMUKSEN LAITOS

Kulttuurien tutkimuksen laitos kattaa useampia oppiaineita, joissa matkailu- ja kulttuuripalveluihin ja niiden kehittämiseen tähtäviä tutkimuksia tai hankkeita tehdään ainakin arkeologian, etnologian sekä museologian oppiaineissa. Arkeologian laitoksella on ollut opetukseen liittyen yhteistyötä Turun Yliopistosäätiön omistaman Liedon Vanhalinnan kanssa. Lehtori *Kristiina Korkeakoski-Väisänen* esittelee joka kevät edellisen syksyn opetuskaivausten tuloksia yleisölle. Vuonna 2004 *Vanhalinnan polkuhankkeessa* toteutettiin osittain opiskelijatyönä mm. Varsin Hyvä ry:n kautta alueellisesta maaseutuohjelmasta saadun rahoituksen turvin arkeologinen muinaispolku opastustauluineen. Polusta tehtiin mainostoimistotyönä myös virtuaalinen versio, joka löytyy Vanhalinnan Internet-sivuilta. Professori *Jukka-Pekka Taavitsaisen* ohjauksessa oppiaineessa on tehty niin opiskelijoiden kuin jatkotutkinto-opiskelijoiden voimin opinnäytetöitä, joista on tuotettu näyttelysisältöä esimerkiksi Aboa Vetus -museoon sekä Espoon museoon.

Arkeologia on mukana myös Varsinais-Suomen ja Viron museoiden ja käsityöläisten yhteisessä kehittämishankkeessa *HIT (History in town)*, jota Turun maakuntamuseo on hallinnoinut vuosina 2006–2007. Esimerkiksi arkeologian jatko-opiskelijoista *Janne Harjula* sekä *Kirsi Majantie* ovat olleet mukana Varhainen Turku-arkeologisissa kaivauksissa, joiden tuloksista he ovat kertoneet hankkeen puitteissa järjestetyissä seminaareissa. Hankkeesta ilmestyy julkaisu, jossa on ainakin Harjulalta artikkeli. Hankkeen toiminta jakautui kolmeen osa-alueeseen eli arkeologiaan, käsityöläisyyteen sekä museopedagogiikkaan. Hankkeessa museot ja käsityöläiset tekivät yhteistyötä kehittämällä mm. museomyymälöiden tuotevalikoimaa museoesineistön pohjalta, lisäksi pyrittiin elvyttämään perinteisiä kaupungeissa harjoitettuja käsityötaitoja. Arkeologisia tutkimustuloksia ja yhteistyötä käsityöläisten kanssa käytettiin myös uusien museopedagogisten oppimateriaalien tuottamiseen sekä pohjana tuotetuille näyttelyille ja seminaareille. Suomesta hankkeessa olivat mukana maakuntamuseon lisäksi mm. Aboa Vetus & Ars Nova, Naantalin museo, maatalousmuseo Sarka sekä Varsinais-Suomen käsi- ja taideteollisuus ry. Virossa pääyhteistyökumppanina oli Tartu Linnamuseum. Arkeologian laitoksen opiskelija- tai jatko-opiskelijapanosta on ollut mukana muissakin Turun maakuntamuseoon linkittyneissä hankkeissa, esimerkiksi v. 2006 päättyneessä *Elämysten maa* -hankkeessa, jossa kehitettiin Kupittaaan puistoa ja Kuralan kylämäkeä perhematkailukohteina. Viimeksi mainitussa kokeileva arkeologia on osa elävää kylämäkeä. Hanketta koordinoi Turku Touring *Päivi Lappalaisen* johdolla.

Museologian opetuksen suunnittelusta vastaa tutkija *Sirkku Pihlman* ja hänen ohjauksessaan opiskelijat toteuttavat osana opintojaksoja projektiluontoisesti erilaisia näyttelyitä. Esimerkiksi kirkon 850-vuotisjuhlavuodeksi koottiin näyttely ”Olavin mailla ja Henrikin jäljillä”.

Muita näyttelyitä ovat olleet esimerkiksi Jaakko Haavion 100-vuotisnäyttely vuonna 2004 sekä vuoden 2007 kirkkopäivillä Turussa esillä ollut näyttely. Museologia on tehnyt yhteistyötä esimerkiksi Turun maakuntamuseon kanssa Turun tuomiokirkon arkeologisten kaivausten yhteydessä, jolloin Sirkku Pihlman tutki kaivauksiin tutustuneiden kävijöiden kiinnostusta sekä vuorovaikutusta kaivauksen tekijöiden kanssa. Myös museoissa on tehty näyttelykohtaisia kävijätutkimuksia. Oppiaineessa tehdään myös läheistä yhteistyötä Louhi ry:n (Lounais-Suomen esihistoriamatkailuyhdistys) kanssa.

Etnologian oppiaineessa kulttuuripalveluiden tuotekehitykseen liittyviä opintoja on tarjolla erityisesti opintojaksoissa kulttuurin tuote ja tuottaminen sekä kulttuurityö, joissa opettajana on lehtori *Timo J. Virtanen*. Opiskelijoiden kulttuuripalveluiden tuotekehitys- ja hankeosaamisen kehittämistä työelämää silmällä pitäen tukevat projektien linkittäminen opintojaksoihin sekä esimerkiksi metodikurssilla harjoituksena tehtävä hankesuunnitelma. Perinteinen tutkimusmenetelmä etnologiassa on kenttätyö, mistä esimerkkinä ovat esimerkiksi pääasiassa opiskelijavoimin Pellossa kerätty jobbausperinne tai Aurajoen yläjuoksulla kerätty jokeen liittyvä muistiperinne. Kenttätutkimustuloksia on sitten tuotteistettu eteenpäin joko opiskelijavoimin, esimerkiksi näyttelymateriaalia tekemällä, tai jonkin muun tahon toimesta, kuten Pellossa, jossa paikallisen yhdistyksen koordinoiman hankkeen kautta etnologiopiskelijoiden keräämä jobbaustieto tuotteistettiin kansanoopperaksi. Aurajokisäätiö on oppiaineelle jo pidempiaikainen yhteistyökumppani ja Aurajoen alueen teollisen perinteen tutkimus saa tällä hetkellä jatkoa Pöytyän vanhaan meijeriin liittyvässä kenttätyössä.

Etnologian oppiaineessa on tärkeä rooli *NUOPERI*-hankkeella, jossa kerätään nuorisotyöhön liittyvää perinnettä ja järjestetään aiheeseen liittyvää koulutusta ja näyttelyitä sekä julkaistaan tutkimusraportteja. Hankkeessa on etnologian laitoksella 1,5 henkilön vuosityöpanos. Hanke on saanut rahoitusta opetusministeriöltä vuodesta 2002 ja on ns. jatkuva hanke.

Etnologiassa tutkimuskohteena on myös teollinen kulttuuriperintö ja siihen liittyen jo maantieteen laitoksen yhteydessä mainitussa MUREX-projektissa oli mukana myös etnologian oppiaine. Myös uusmaaseutu-tematiikka on kiinnostuksen kohteena ja esimerkiksi assistentti *Jussi Lehtonen* tekee väitöskirjaa työnimellä liikkuvat palvelut, jossa myös kulttuuripalvelut maaseudulla ovat yhtenä näkökulmana. Laitokselle jatko-opiskelijana väitöskirjaa valmistele kulttuuripalveluihin liittyen myös esimerkiksi Katriina Siivonen, joka on tässä kartoituksessa esitelty Turun kauppakorkeakoulun Tulevaisuudentutkimuskeskuksen alla. Oppiaineessa on tehty pro gradu -töitä Turun kaupungin tilauksesta liittyen esimerkiksi kulttuuritapahtumiin, kuten Turun päivä, Vanhan Suurtorin keskiaikamarkkinat tai joulukaupunkihanke.

5.4 HISTORIAN LAITOS

Yleisen historian oppiaineessa matkailututkimusta ovat tehneet professori *Auvo Kostiainen*, m.a. professori *Taina Syrjämaa* ja m.a. yliassistentti *Leila Koivunen*. Seuraavissa teoksissa on useita artikkeleita, joissa tuotekehitys ja tuotteistaminen nousevat esiin:

Kostiainen, A., Ahtola, J., Koivunen, L., Korpela, K. & Syrjämaa, T. 2004. Matkailijan ihmeellinen maailma. Matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme. Helsinki: SKS.

Koivunen, L., Syrjämaa, T. & Söderholm, I-M.(toim.) 2006. Turistin tilat. Tilallisuus modernin matkailijan kokemuksena. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys.

Keväällä 2008 ilmestyy lisäksi Kostiaisen ja Syrjämaan toimittama teos historian hyödyntämisestä matkailussa nimellä *The Uses of History in Tourism*.

Kulttuurihistorian oppiaineessa esimerkiksi *Henri Terho* on tehnyt lisensiaattityönsä (1999) *Down by the laitur* -tapahtuman ohjelmallisista erityispiirteistä, järjestäjätahojen kulttuurisista arvostuksista sekä tapahtuman suhteesta kaupunkitilaan.

5.5 TÄYDENNYSKOULUTUSKESKUS SEKÄ AVOIN KORKEAKOULU

Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksella on ollut useita kartoituksen piiriin kuuluvia kehittämis- ja koulutushankkeita. Suunnittelija Antti Karlin on viitisentoista vuotta vetänyt erilaisia luontomatkailuun ja matkailuyrityksen ympäristöjohtamiseen liittyviä hankkeita, joissa kulttuurielementeilläkin on usein ollut sijansa.

Kestävän matkailun yhteistyöhanke Varsinais-Suomen ja Viron välillä (www.fintourist.net) käynnistyi vuoden 2001 lopulla ja jatkui vuoden 2004 loppuun Interreg IIIA -ohjelman rahoituksella. Virossa tällä hankkeella oli saarenmaalaisen Eurohousen vetämä Phare-rahoituksella toteutettu hanke, jota toteutettiin Virossa yhdeksässä maakunnassa. Hankkeiden tavoitteina oli lisätä luontomatkailun edellytyksiä Lounais-Suomessa ja Virossa parantamalla eri toimijoiden (yrittäjät, matkatoimistot, kehittämisorganisaatiot ja kunnat) kykyä ottaa ympäristö huomioon kehittämistoiminnassaan ja luoda kestävästä matkailusta (tuotteista) markkinointivaltti. Erityistavoitteena oli hankkeessa mukana olevien ystävyyskuntien matkailuyhteistyön syventäminen. Projektipäällikkönä toimi *Antti Karlin*, suunnittelijana *Päivi Töyli* ja projektisihteerinä *Marja Kuitunen*.

Vuosina 2003–2005 toteutui *Riistahanke – metsän uudet mahdollisuudet*. Siinä metsästysmatkailun kehittäminen palveluja tuotteistamalla, verkostoja vahvistamalla sekä myynti- ja markkinointikanavia luomalla oli keskeinen teema-alue riistalihan saatavuuden parantamisen ja riistaan perustuvan yritystoiminnan edellytysten parantamisen lisäksi. Rahoitus koostui EMOTR-rahoituksesta sekä osallistumismaksuista. Hankealue ulottui Varsinais-Suomesta Keski-Suomeen ja Etelä- sekä Pohjois-Pohjanmaalle. Hankkeen käytännön toteutusta veti Jämsän seudun koulutuskeskus Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Antti Karlin vastatessa hankkeen suunnittelusta ja toteutuksesta Varsinais-Suomessa.

Kesästä 2003 syksyyn 2004 oli käynnissä *Turku–Tartto Kulttuurisilta* -hanke, jonka rahoitus tuli sekä Interreg IIA että Phare-ohjelman kautta. Hankkeen tavoitteena oli laajentaa Turun ja Tarton kaupunkien välisiä yhteistyöverkostoja (kulttuuri- ja käsityöalat) sekä lisätä asiantuntemusta ja osaamista museotoiminnan alalla (konservointi ja restaurointi). Hanke tuki Hansavuosi-tapahtumaa molemmissa kaupungeissa. Hankkeen Suomen puolen osuudesta vastasivat suunnittelijat *Päivi Töyli* ja *Riina Plosila*.

Tartto – Euroopan kulttuuripääkaupunki (Tartu – European City of Culture) toteutui Virossa vuonna 2005 Phare-ohjelman rahoituksella ja *Antti Karlin* toimi siinä kahden muun turkulaisen kanssa suomalaisina asiantuntijoita. Hankkeen tavoite oli edistää Tarton kaupungin haku Euroopan kulttuuripääkaupungiksi 2011.

Vuonna 2005 Turun yliopisto teki esityksen ”*Pro Light*” koko Itämeren Interreg IIIB -ohjelmaan majakoiden uusiokäytöstä ja kehittämistoiminnasta. Hankkeelle myönnettiin ns. ”seed money” eli suunnittelurahoitus, mutta varsinaista hakemusta ei hyväksytty rahoitettavaksi. Hankevalmistelusta vastasi suunnittelija *Ari Koski*.

Majakkatoiminnan kehittäminen on ollut kuitenkin yhtenä yliopiston tehtävänä ja kun ylimääräinen haku Interreg IIIA -ohjelmaan tuli 2006 syksyllä, opisto haki rahoitusta *Majakat matkailutuotteeksi* -hankkeelle. Rahoitus myönnettiin ja hanke toteutettiin 1.4.–31.12.2007. Tässä hankkeessa mukana olivat Suomesta Bengtskärin, Isokarin, Söderskärin ja Utön majakat sekä neljä virolaista majakkaa, joilla kävi vuonna 2007 yhteensä lähes 70 000 kävijää. Hankkeessa julkaistiin informaatiomateriaalia majakoista, luotiin uusia matkailutuotteita majakoiden ympärille sekä helpotettiin ja ohjeistettiin majakoille pääsyä. Hankkeen pääpartnerit olivat Turun yliopisto ja Eurohouse Saarenmaalta. Projektipäällikkönä oli Antti Karlin ja projektisihteerinä *Anna Zeelig*. Tarkoituksena on, että Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus hakee hankkeelle jatkorahoitusta tulevasta Central Baltic -ohjelmasta siten, että hankealue laajenisi Latviaan ja Ruotsiin. Myöhemmin tultaneen hakemaan rahoitusta koko Euroopan majakkamatkailun kehittämiseen Interreg IVC -ohjelmasta.

Vuosina 2005-2007 Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus oli mukana kansainvälisessä *Jokivarsien kansanperinne – Community Heritage* -hankkeessa, jossa tavoitteena oli mm. kerätä paikallisperinnettä sekä kehittää keinoja markkinoida matkailijoille paikallisuutta sekä nostaa esille paikallisten taitajien tuotteita. Hankkeeseen liittyi mm. matkamuiستojen suunnittelukilpailu. Hanke sai Leader+-rahoitusta ja hankealueena oli Jokivarsikumppanit ry:n toiminta-alueen 11 kuntaa/kaupunkia, mm. Loimaa ja Somero. Täydennyskoulutuskeskuksesta hankkeessa mukana olivat suunnittelijat *Riina Plosila* ja *Kaija Roiha*.

Kotiseuturettekelle kulman taakse oli vuonna 2006 toteutettu esiselvityshanke, jota veti suunnittelija *Sami Tantarimäki*. Esiselvitys tehtiin Vihreän Kolmion -matkailualueella ja siinä kartoitettiin koulujen tarpeita sekä koulujen ja kyläyhdistysten yhteistyömahdollisuuksia kotiseudun nähtävyyks- ja kulttuurikohteiden sekä kulttuuriperinteen tutuksi tekemisessä. Esiselvityksen tavoitteena oli palvella mahdollista jatkossa tapahtuvaa tuotteistamista.

Avoimessa korkeakoulussa on jo usean vuoden ajan ollut kulttuurimatkailun opintokokonaisuus, jossa on mahdollisuus suorittaa 25 op:n aineopinnot tai 35 op:n perusopinnot. Myös matkailun perusopinnot (25 op) on pitkään ollut tarjonnassa.

5.6 ERILLISLAITOKSET

Turun yliopiston erillislaitoksena toimiva *Merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskus MKK* on tehnyt myös matkailuun liittyviä tutkimuksia. *Raimo Helminen* on ollut projektipäällikkönä kahdessa kalastusmatkailun kehittämiseen liittyvässä hankkeessa. Ensimmäinen niistä oli TE-keskuksen ja Uudenkaupungin kaupungin rahoittama *Vakka-Suomen kalastusturismin kehittäminen*, joka ei sisälly tämän kartoituksen ajanjaksoon, sillä se toteutui jo 2002–2003. Hankkeessa selvitettiin Vakka-Suomen kalastajien halukkuutta käynnistää tai laajentaa kalastusmatkailutarjontaa ja kartoitettiin kalastusmatkailullisesti kiinnostavia luonto- ja kulttuurikohteita Vakka-Suomen saaristossa. Vuonna 2004 tehtiin *Pyhämaan Pitkäluodon kalasataman kehittämissuunnitelma*, jossa selvitettiin kalasataman ammattikalastusta palvelevien uusien laitteiden ja rakennelmien tarve ja sijoittelu sekä suunniteltiin sataman matkailullista palveluvarustusta. Suunnitelman tavoitteena oli yhteensovittaa tämän veneilijöiden suosiossa olevan kalasataman matkailullinen käyttö ammattikalastuksen kanssa. Suunnitelma tehtiin Uudenkaupungin kaupungin tilauksesta. Molempien hankkeiden loppuraportit löytyvät MKK:n julkaisusarjoista.

Matkustajien tyytyväisyyttä yhteysaluksiin selvitettiin Saaristomeren merenkulkupiirin ja Varustamoliikelaitoksen/Saaristovarustamon Merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskuksella teettämässä seurantatutkimuksessa kesällä 2005. Tutkimuksessa selvitettiin yhteysalusten matkustajien tyytyväisyyttä reitteihin, aikatauluihin, aluksiin, hinnoitteluun, alusten henkilökuntaan sekä aluksista, aikatauluista ja reiteistä tiedottamiseen. Lisäksi matkustajilta kysyttiin mielipidettä reittien kiinnostavuudesta matkailun kannalta sekä alusten toiminnan yleisestä tasosta ja palvelutason kehittymisestä. Saatuja tutkimustuloksia verrattiin edelliseen, vuonna 1999 tehtyyn tutkimukseen. Tutkimuksen teosta vastasivat erikoistutkija *Tapio Karvonen* sekä tutkija *Anu Keltaniemi*.

MKK teki Turun tiepiirin tilauksesta vuonna 2007 *Saariston Rengastien pyöräilyolosuhteiden kehittämissuunnitelman*, jonka tavoitteena oli kuvata olemassa oleva pyörämatkailijoita palveleva infrastruktuuri ja palvelut, selvittää pyöräilyolosuhteiden keskeiset kehittämistarpeet sekä arvioida niiden kustannukset ja toteuttamiskelpoisuus. Kehittämissuunnitelmaluonnos valmistui loppukesästä 2007 ja se on saatavilla osoitteessa <http://mkk.utu.fi/liitteet/07-SR%20kehityssuunnitelma.pdf>. Suunnitelmaluonnoksen pohjalta tiehallinto on rengastien alueen kuntien kanssa parantamassa pyöräilyolosuhteita.

Tällä hetkellä työn alla on hanke *Saariston yhteysalusliikenteen mallintaminen ja kehittämissuunnitelma*, jota MKK tekee yhteistyössä yliopiston matematiikan laitoksen sekä Merenkulkulaitoksen ja Turunmaan seutu ry:n kanssa. Hankkeessa tehtävän mallinnuksen ja optimoinnin avulla muodostetaan kokonaisnäkemys Turun saariston eri liikennealueiden soveltuvimmasta liikennöintimuodosta ottaen huomioon mm. väestön liikkumistarpeet eri yhteysväleillä, turismin synnyttämä kausittainen palvelutarve, palvelutasovaatimukset sekä kalustovaatimukset. Hankkeessa vertaillaan erilaisia liikennöintiratkaisuja keskenään sekä esitetään suosituksia soveltuvimmasta ratkaisusta kullekin tarkasteltavalle liikennöintialueelle. MKK:ssa hankkeesta vastaavat erikoistutkija *Sakari Kajander* ja tutkija *Anu Keltaniemi*. Hanke käynnistyi vuonna 2007 ja jatkuu keväälle 2008.

Turun yliopiston Saaristomeren tutkimuslaitos toimii dosentti *Ilppo Vuorisen* johdolla Seilin saarella, jonka moninainen historia ja saaristoluonto kiinnostavat myös matkailijoita. Tutkimuslaitos vastaa mm. museoviraston omistuksessa olevan kirkon hoidosta ja opastuksesta. Tutkimuslaitoksella on ollut mm. museokirkkoprojekti sekä saaren informaatiotaulujen kehittämiseen liittyvä projekti.

5.7 KULTTUURITUOTANNON JA MAISEMANTUTKIMUKSEN LAITOS (PORI)

Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella Porissa tehdään runsaasti tämän kartoituksen aihealueeseen liittyvää tutkimusta, opetusta ja hankkeita. Pääaineopintoja on kulttuuriperinnön tutkimuksessa, maisematutkimuksessa sekä digitaalisessa kulttuurissa. Sivuaineopintoina ovat tarjolla kulttuurimatkailu, kulttuurituotannon suunnittelu sekä museologia. Vaikka laitoksen alueellisen vaikuttavuuden painopiste on Satakunnassa, mainitsen tässä esimerkinomaisesti joitakin hankkeita. Syyskuussa 2006 käynnistyi *Satakunnan ympäristökoulu* -hanke, jonka tarkoituksena oli selvittää mahdollisuuksia perustaa satakuntalaiseen luontoon ja kulttuuriympäristöön painottuva ympäristökasvatusverkosto. Verkosto palvelee sekä opetusta ja järjestöjä että matkailua. Yhteistyössä olivat mukana mm. Rauman opettajankoulutuslaitos sekä Lounais-Suomen ympäristökeskus. Hankkeen puitteissa on mm. tuotettu ja testattu kulttuuriympäristöihin liittyviä opetuspaketteja (esimerkiksi lintupäivä koululaisille tai metsäopetuksen paketti) sekä kehitetty Rauman seminaarimäen ja sen puutarhan matkailukäyttöä. Hanketta vetivät professorit *Päivi Granö* ja *Maunu Häyrynen*. Hanke päättyi lokakuussa 2007, mutta vireillä on jatkohanke, jossa tavoitteena on edistää ja kehittää ympäristökasvatukseen liittyvää koulutusta, mm. opettajille suunnattavaa täydennyskoulutusta, sekä tutkimusta ja kenttätoimintaa. Tässä jatkohankkeessa on yhteistyötä suunnitteilla myös Lounaispaikan kanssa paikkatiedon koululaissovellusten luomiseksi.

EARK:n, Satakuntaliiton ja Porin kaupungin rahoituksella toteutettiin *Geokätkentä maantiedon ja historian opetuksessa* -hanke vuonna 2007, jossa professorien *Päivi Granö* ja *Jaakko Suominen* johdolla pitkälti digitaalisen kulttuurin oppiaineessa lehtori *Petri Saarikosken* ja opiskelijoiden ideoimana ja toteuttamana on tehty innovatiivinen Porin historiaa ja maantiedettä korostava opetuspaketti sekä matkailupalvelu pelin muodossa. Vuoden 2008 alusta toiminnassa on hankkeen tuloksena syntynyt aarteenetsintäpeli Juhana-herttuan aikakapseli (www.vihjepeli.utu.fi), jonka tehtävät julkaistaan Internetissä, mutta niiden suorittaminen edellyttää liikkumista ja tutustumista Porin ympäristöön. Hanke liittyy vuonna 2008 vietetävään Porin 450-vuotisjuhlavuoteen.

Niinikään vuonna 2007 toteutettiin *Karttapalveluhanke Yyterinniemen kulttuuri- ja luontokohteista*. Hankkeessa tuotettiin verkkoon ladattava ja tulostettava karttapalvelu sekä MP3-soittimeen ladattava auditiivinen opastus. Karttapalvelun pohjana oli Yyterinniemen jo olemassa oleva reittikartasto sekä pyöräilykartat. Palvelu on suunnattu koululaisille, opettajille sekä muille pyörällä liikkuville, niin paikallisille kuin pyöräileville matkailijoillekin. Professori *Päivi Granön* johtaman projektin käytännön toteutuksesta vastasi projektisihteeri *Mikael Lähteenmäki*. Hanketta rahoittivat EAKR, Satakuntaliitto ja Porin kaupunki.

Lisäksi laitoksella on tehty erilaisia selvityksiä, esimerkiksi Porin kansallisen kaupunkipuiston selvitys sekä Selkämeren kansallispuiston selvityshanke (2005–2006), jonka tuloksena julkaistiin kirja:

Häyrynen, M., Luotonen, E., Mustalampi, E.&Bruk, E. 2006. Tuntematon saaristo, Selkämeren saariston eletty maisema. Keuruu: Otava.
Suunnitteilla on tällä hetkellä hanke liittyen Satakunnan rannikkoalueeseen ja historialliseen rannikkoreittiin.

Kartoituksen aihealueeseen liittyvää opetusta ja t&k-toimintaa edustavat Yrkeshögskolan Sydvästissä matkailun koulutusohjelma sekä tutkimus- ja kehittämiskeskus Aronia, jonka fyysinen sijaintipaikka on Tammisaarella. Kulttuuripuolen koulutusta Sydvästissä Turussa tarjoaa vain muotoilun koulutusohjelma, joka ei juuri liity kulttuuripalveluiden tuotantoon.

6.1 MATKAILUN KOULUTUSOHJELMA

Sydvästin matkailuopetuksesta vastaavat koulutuspäällikkö *Anna-Karin Abrahamsson* sekä muut lehtorit *Maria Engberg*, *Rebecca Karlsson* ja *Pia Relanto*, joilla kaikilla on opettajanura edeltävää työkokemusta eri matkailupalveluiden sektoreilta, esimerkiksi Abrahamssonilla laivaliikenteestä ja Relannolla hotelli- ja kongressipalveluista. Opintojaksoilla perehdytään matkailupalveluiden tuotekehitykseen niin teoriassa kuin projektien kautta käytännössäkin. Opetussuunnitelma on moduulipohjainen, jossa kaikki opinnot liittyvät matkailulliseen ydinsisältöön.

Esimerkiksi projektissa *Ombytta roller – Åboland och Ruka* syntyi opinnäytetöitä projektissa mukana olleisiin yrityksiin liittyen matkailupalveluiden eettiseen kestävyYTEEN. Brinkhallin kartanolle tehdyssä projektissa suunniteltiin kartanoalueelle majoitus- ja luontopolkupalveluita. Sydväst on jo useamman vuoden ajan tehnyt yhteistyötä myös Turku Suomen joulukaupunki -hankkeen ja Folkhälsanin kanssa liittyen Lucia-tapahtumaan. Opintojaksoon sisältyen opiskelijat ovat vastanneet Lucian päivän kävelykatutapahtumasta sekä toisinaan myös tapahtuman Internet-sivun sisällöstä. Koulutusohjelman opinnäytetyöt ovat sataprosenttisesti ulkopuolisista toimeksiannoista tehtyjä.

6.2 TUTKIMUS- JA KEHITYSKESKUS ARONIA

Aronian toiminnassa on kaksi painopistealuetta: pienyrittäjäyys ja ympäristökysymykset. Aronia on koordinoanut muutaman matkailuun liittyvän hankkeen, joissa Yrkeshögskolan Sydvästin opiskelijat ovat olleet mukana esimerkiksi aineiston hankinnassa, yrittäjien etsimisessä mukaan hankkeeseen tai tuotetestauksessa. *Skärgårdsleden* -hanke on Aronian (projektipäällikkö *Ann-Luise Erlund*) vuosina 2002–2007 koordinoima Interreg IIIA -hanke, jonka kohdealueina olivat Roslagenin, Tukholman, Ahvenanmaan, Turunmaan ja Länsi-Uudenmaan saaristot. Hanketta rahoittivatkin osaltaan kyseisten alueiden lääninhallitukset/maakuntaliitot. *Skärgårdsleden* on sekä brändi, jonka alla alueen yhteensä yli 160 matkailuyritystä tarjoavat palveluitaan, että Internet-portaali, joka toimii informaatio- ja markkinointikanavana (www.skargardsleden.fi). Brändi-imagoa on rakennettu varsinkin saaristomaiseman, kestävän

kehityksen, hyvän palvelun ja monipuolisten saaristoluontoon sopivien aktiviteettien varaan. Hankkeessa nostettiin keskeisesti esille matkailijan mahdollisuudet liikkua hankkeessa mukana olevien saaristoalueiden välillä ja saaristoalueiden sisällä julkisilla kulkuvälineillä, ts. yhteysaluksilla. Hankkeessa on rohkaistu mukana olevia yrityksiä paketoimaan yhteisiä tuotteita ja tavoitteena on ollut myös saada mukaan riittävästi majoitus- ja ruokapalveluiden tarjoajia aukottoman palveluketjun takaamiseksi matkailijalle koko hankealueella.

Skärgårdsleden-hanketta tukee myös Aronian GIS-hanke (geografisk informationsssystem), jonka nykyinen rahoitus alkoi vuonna 2004 ja jatkuu vuoteen 2008. Projektipäällikkönä toimii *Romi Rancken*. Yhtenä osana GIS-hanketta on tuotettu sähköistä karttamateriaalia, jota on hyödynnetty Skärgårdsleden-hankkeen matkailukartoissa. Sydvästin matkailuopiskelijat ovat testanneet matkailukarttojen käytettävyyttä.

Tavoitteena Aronialla on laajentaa GIS-hanketta jatkossa kattamaan koko keskinen Itämeren alue ja hankehakemusta suunnitellaan myös kestävän matkailun teeman ympärille koko Itämeren alueelle.

Alueellisesti merkittävä Aronian hanke on *Regional turismutveckling i Västra Nyland, turistkarta och regionguide* -hanke, joka pyöri 2006–2007 pääosin Leader-rahoituksella. Hankkeen tuotoksena syntyi painotuotteena kesäsesonkiin 2006 ensimmäinen läntisen Uudenmaan matkailukartta, joka samalla on myös alueen matkailupalveluiden esite, sekä pdf-muotoinen sähköinen sivusto, johon pääsee hankkeessa mukana olleiden kuntien (Hanko, Tammisaari, Karjaa, Inkoo, Siuntio, Kirkkonummi) nettisivuilta.

7.1 ETNOLOGIAN OPPIAINE

Åbo Akademiassa matkailupalveluiden tutkimusta ei tullut esille kovin suuressa määrin, ei myöskään opetusta. Myös kulttuuripalveluiden tutkimusta ja opetusta on ollut tähän asti varsin vähän ja se on ollut hajallaan eri oppiaineissa. Eniten tämän kartoituksen piiriin kuuluu tutkimusta ja opetusta näyttäisi olevan etnologian oppiaineessa. *Ole Rud Nielsen* on useamman vuoden tutkinut huviveneilyä saaristomerellä ja julkaissut aiheesta artikkeleita, esimerkiksi seuraavat:

Nielsen, O.R. 2002. Life and experience in the Archipelago. Perspectives on sustainable tourism. (teoksessa Nurminen, Hanna (toim.) *Elämä ja elämyksiä saaristossa. Näkökulmia kestävään matkailuun*)

Nielsen, O.R. 2004. Marine ecotourism. Issues and experiences. *Journal of Travel Research*, vol. 42, 2(2004), s. 201.

Alustavasti maaliskuussa 2008 on ilmestymässä teos *Encyclopedia of Tourism and Recreation in Marine Environments*, jossa ilmestyy myös Nielsenin artikkeleita. Työn alla hänellä on myös väitöskirja aiheesta. Keskeisinä tutkimuksessa nousevat esille esimerkiksi purjehdus perhettä yhdistävänä tekijänä sekä halu kokea aitoja saaristoympäristöjä. Tuloksia voisi hyödyntää kehitettäessä palveluita purjehtijoille. Ole Rud Nielsen toimii myös opettajana etnologian syventävissä opinnoissa tarjolla olevassa *Etnologi och turism -opintojaksossa*.

Oppiaineessa kenttätöyt ovat osa opintojaksoja ja kenttätöiden tuloksia on tuotteistettu opiskelijavoimin näyttelyiksi. Yleisölle avoimia näyttelyitä on ollut Åbo Akademin tiloissa liittyen eri vuosikymmeniin Turussa, esimerkiksi 1950-talet i Åbo sekä 1960-talet, mode, musik, ting och teknik. Jatkoa on ilmeisesti tulossa liittyen 1970- ja 1980 -lukuihin. Myös *Sanna Lillbro-ända-Annalan* tekeillä oleva väitöskirja sivuaa matkailua, sillä hänen tutkimuksensa kohteena ovat Suomen vanhat puukaupunkialueet ja niissä matkailulla on tänä päivänä merkittävä funktio. Professori *Anna-Maria Åströmin* mukaan ensi vuonna tarjolla on uusi opintojakso *Kulturarv och historiebruk*, jossa keskitytään Turkuun. Valmisteilla on tällä hetkellä myös hankehakemus liittyen Suomessa joidenkin urbaanien keskusten sekä perinteisten ruokkiyh-teiskuntien kulttuuriperinnön tutkimukseen.

7.2 INSTITUTE FOR ADVANCED MANAGEMENT SYSTEMS RESEARCH AT ÅBO AKADEMI UNIVERSITY, IAMSR

IAMSR (Institute for Advanced Management Systems Research at Åbo Akademi University) on tutkimuslaitos, joka harjoittaa johtamisen ja strategisen suunnittelun asiantuntijajärjestelmien tutkimusta. *Mobi Tour* -hankkeessa tavoitteena oli kehittää mobiilipalveluita matkai-

lijoille sekä paikallisille saariston alueella ja lisäksi kehittää yrittäjille uuden liiketoiminnan mahdollisuuksia. Tuloksista voi esimerkkinä mainita mahdollisuuden ostaa kalastuslupa tiettyille saariston alueille matkapuhelimella tai tehdä on line -pöytävaraus korppolaiseen ravintolaan. Hankkeessa kehitettiin myös mobiilipalautejärjestelmä, jolla asiakkaat voivat antaa tietyille palveluntarjoajille palautetta sekä mobiili kysymys-vastaus -palvelu.

Mobi Real -hankkeessa tavoitteena oli antaa matkailun pk-yrittäjille Korppoossa ja Houtskarrissa käytännön osaamista liittyen matkailun mobiilipalveluihin. Hanke sisälsikin pääasiassa koulutusta tietoteknisissä perusvalmiuksissa. *Mobi Tour* -hanke alkoi vuoden 2005 lopulla ja jatkui vuoden 2007 loppuun, *Mobi Real*:n rahoitus oli vuodelle 2007. ESR-rahoitus oli kummassakin hankkeessa merkittävässä osassa. Hankkeissa mukana ovat olleet professorit *Christer Carlsson* ja *Pirkko Walden*, projektisihteeri *Joanna Carlsson* sekä lisäksi opiskelijoita ja jatkotutkinto-opiskelijoita. IAMSR-instituutti on tehnyt vuodesta 2002 lähtien lähinnä TEKES-rahoituksella vuosittaista kuluttajatutkimusta mobiilipalveluiden käytöstä ja osana tätä tutkimusta ovat olleet myös mobiilit matkailupalvelut.

7.3 TÄYDENNYSKOULUTUSKESKUS

Syksyllä 2007 käynnistettiin Åbo Akademin täydennyskoulutuskeskuksessa 25 opintopisteen uusi monitieteinen opintokokonaisuus nimeltä Kulturförvaltning. Opintokokonaisuuden kuvauksessa sitä luonnehditaan työelämäsuuntautuneeksi ja pakollisena opintojaksoneen ainakin Grundkurs i kulturförvaltning – kultur, arbetsliv och projekt. Valinnaisena opintojaksoneen tarjotaan yhteistyössä Yrkeshögskolan Sydvästin kanssa myös Folklore och turism-opintojaksoa, jossa tarkastellaan folkloren tuotteistamista matkailukäyttöön. Koska opintokokonaisuus on vasta alkanut, ei toistaiseksi sen puitteissa ole tehty kehittämishankkeita tai projekteja. Opintokokonaisuuden tentaattorina toimii dosentti *Lena Marander-Eklund*.

Tämän kartoituksen yhtenä alakysymyksenä oli selvittää, mitä osaamista haastateltavien mielestä tarvitaan, kun tuotteistetaan, tuotetaan tai kehitetään matkailu- ja kulttuuripalveluita. Samalla oli tarkoitus saada selville, missä määrin näitä käsitteitä käytetään lähestyttäessä aihealuetta eri oppiaineiden tai koulutusohjelmien näkökulmasta.

Sana tuottaa näyttää selvästi olevan kulttuurialan yleisesti käyttämä sana ja ammattinimikkeenä kulttuuripuolella tuottaja on vakiintunut. Tämän kartoituksen kysymyksenasettelu kulttuuripalveluiden tuotekehitykseen ja tuotteistamiseen liittyen herätti Turun ammattikorkeakoulun kulttuurialaa edustaneet haastateltavani Jani Pihlajamaan ja Vesa Kankaanpään pohtimaan sitä, mikä taiteessa ylipäänsä on tuote tai palvelu: onko esimerkiksi esiintyvä taiteilija tuote ja itse esitys kokonaisuutena palvelu ja missä määrin sana tuotekehitys sopii ylipäänsä taiteen toimintaympäristöön. Tätä problematiikkaa Pihlajamaa pohtii myös työn alla olevassa Taideteolliseen korkeakouluun tekemässään pro gradussa, jossa tutkimuskysymyksenä on Miten esittävää taidetta tuotteistetaan?

Oppiaineissa ja koulutusohjelmissä, joissa liiketalousosaaminen on vahvasti esillä, puhutaan matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehityksestä ja tuotteistamisesta. Oudoimpia nämä käsitteet tuntuivat olevan joissakin humanististen tiedekuntien oppiaineissa. Niissä tehdään hyvinkin esimerkiksi kenttätöiden tuloksista näyttelyitä tai kulttuuripolkuja opastusteksteineen, mutta prosessia ei yleensä kuvata sanoilla tuotekehitys, tuotteistaminen tai tuotanto. Katriina Siivonen nosti haastattelussaan esille juuri erot merkitysmaailmoissa eri yhteiskunnallisten tahojen välillä. Innovatiiviset, uudet tuotteet ja palvelut syntyvät usein monialaisuudesta, mutta se edellyttää hänen mielestään verkoston jäsenten ennakkoluulottomuutta ja jonkinasteista tulkkausta eri merkitysmaailmojen välillä.

Kysymykseen siitä, mitä osaamisalueita tarvitaan matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotteistamisessa/tuotekehityksessä/tuotannossa, viittasi Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen Jari Kaivo-oja teokseen Koskela, L., Koskinen, J.&Lankinen, P. (2007) Viestintä verkostoissa ja innovaatioissa, jossa koulutuksen haasteena (s. 57) nähdään tarve tuottaa samanaikaisesti sekä aiempaa laajempaa kokonaisymmärrystä että entistä syvempää tietoa tarkemmin rajatussa osaamisalueessa. Tätä kaksisuuntaista osaamista tarvitaan myös tuotekehityksessä.

Useat haastateltavat luettelivat tuotekehityksen vaatimia osaamisalueita laittamatta niitä sen enempää tärkeysjärjestykseen. Mikään osaamisalue ei noussut selvästi kaikkein tärkeimmäksi, eli mitään osaamisaluetta ei mainittu edes puolella haastatteluista. Useat nostivat esille innovatiivisuuden ja ideoinnin merkityksen, rohkeuttakin kaivattiin. Myös asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan tarpeiden tuntemista, kysynnän kartoituksen ja segmentoinnin tärkeyttä korosti moni. Sanat prosessin hallinta ja projektin hallinta toistuivat myös useissa haastatteluissa. Matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehityksessä tärkeänä nähtiin verkostojen

hyödyntäminen ja kyky toimia verkostossa, johtaa verkostoa sekä hoitaa verkostosuhteita. Varsinkin kulttuurialan haastateltavat korostivat, että verkostosta täytyy löytyä niin vankkaa sisällön osaamista kuin liiketoimintaosaamistakin. Esittävässä taiteessa korostettiin tuottajan, ohjaajan ja esittäjän yhteistyön sujuvuuden tärkeyttä. Liiketoimintaosaamisessa esille nousivat hinnoitteluosaaminen, sponsorointiosaaminen, taloushallinto-osaaminen, perinteisten ja sähköisten markkinointi- ja myyntikanavien osaaminen sekä lainsäädännön tunteminen. Myös tiedottamis- ja mediaosaaminen mainittiin parissa haastattelussa.

Yksittäisenä vastauksena esille tuli mikro- ja makrotason hallinta. Palveluita kehitettäessä on ajateltava niiden sopivuutta paitsi yrityksen resursseihin ja liikeideaan, myös esimerkiksi alueellisesti paikalliseen tarjontaan ja kohteen imagoon. Samoin yksittäinen vastaus liittyi kulttuurisen kestävyuden huomioimiseen. Haastateltava näki kulttuurin jatkuvasti muuttuvana vuorovaikutusprosessina ja kulttuuripalvelut kohtaamisina, joissa esimerkiksi paikallisten yksityisyyden suoja suhteessa matkailijoihin pitäisi pystyä säilyttämään.

Tämän kartoituksen tavoitteena oli löytää matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotteistamiseen/tuotekehitykseen/tuotantoon liittyvää opetusta, tutkimuksia ja hankkeita Turun eri korkeakouluista viimeisten neljän vuoden ajalta. Kartoitus tuotti varsin laajan kirjon aihealuetta koskevaa opetusta, tutkimusta ja hankkeita: hankkeita listattiin nelisenkymmentä, kartoituksen aihealueen parissa tutkimusta, opetusta tai hankkeita tekevien henkilöiden määrä näyttäisi nousevan pitkälti yli viidenkymmenen. Opetuksen osalta voitiin mainita vain keskeisimmät opintokokonaisuudet/koulutusohjelmat ja niistäkin usein vain joitakin opetuksesta vastaavia henkilöitä. Myös opetukseen linkittyviä projekteja nousi esille konkreettisina esimerkkeinä elinkeinoelämälle tai muille kohderyhmille suunnatuista tuotekehitysprosesseista tai tuotteista. Tutkimusraportteja, -artikkeleita sekä muita julkaisuja kartoituksen aihealueeseen liittyen tuli haastatteluissa esille vajaat kolmekymmentä.

Kulttuurilla on merkittävä rooli matkailutarjonnassa ja joissakin oppiaineissa/koulutusohjelmissa kulttuuri ja matkailu linkittyvät luontevasti toisiinsa, mutta mahdollisuuksia lisäyhteistyöhön kulttuuri- ja matkailuosajien välillä näyttäisi olevan vielä paljon, sillä varsin harvoin tutkimuksissa, hankkeissa tai opetukseen liittyvissä projekteissa matkailu- ja kulttuuriosajat työskentelevät yhdessä.

Myös korkeakoulujen sisällä ja niiden välillä verkostoitumisen aste vaihteli voimakkaasti: joissakin oppiaineissa/koulutusohjelmissa ei tiedetty edes samaan aihealueeseen liittyvistä kollegan tutkimuksista tai hankkeista, kun taas joidenkin tutkimus- ja kehittämisteemojen ympärille oli syntynyt laajoja verkostoja. Viimeksi mainitusta voi esimerkkinä mainita tulevaisuuden tutkimuksen, paikkatiedon sekä kulttuuriyrittäjyyden kehittämisen, joissa korkeakoulurajat ylittävä yhteistyö näyttää olevan vilkasta ja verkostoihin on otettu myös monia toimijoita korkeakoulujen ulkopuolelta. Esimerkiksi paikkatiedon osalta on perustettu Varsinais-Suomen liiton, Lounais-Suomen ympäristökeskuksen ja viiden Turun korkeakoulun yhteistyönä paikkatietoyhteistyöverkosto Lounaispaikka, jotta tutkimusten ja hankkeiden tuloksia saadaan yhteiseen käyttöön. Monissa hankkeissa oli erinomaisesti linkitetty IT-osaamista matkailu- ja kulttuuripalveluiden kehittämiseen, mutta muutamassa tapauksessa tämä tehtiin ehkä turhan IT-lähtöisesti ilman, että hankeorganisaatiossa oli matkailu- tai kulttuuripalveluiden kysynnän ja tarjonnan asiantuntijoita mukana.

Matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotteistamiseen/tuotekehitykseen/tuottamiseen liittyvää tutkimuksesta Turun korkeakouluissa jäi monipuolinen, mutta hajanainen kuva, koska toimijoita on paljon. Varsinkin kulttuuripalveluiden tuotteistamista ja tuotantoa näytetään tämän kartoituksen tulosten perusteella tutkittavan kovin vähän. Selitys voi osittain löytyä tämän kartoituksen kysymyksenasettelusta: varsinkin sanat tuotteistaminen ja tuotekehitys saattoivat kulttuurialan osaajille tuntua vierailta ja yhteyttä otettaessa tuli helposti vastaus, että emme tutki kyseistä aihealuetta. Ehkä sana kehittäminen olisi kysymyksenasettelussa ollut laaja-alaisempi ja avautunut paremmin eri oppiaineissa/koulutusohjelmissa.

Haastattelujen perusteella käsitys siitä, mitä osaamisalueita matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotteistaminen/tuotekehittäminen/tuottaminen vaatii, on kovin moninainen. Osaaminen koostuu niin sisältöosaamisesta, liiketoimintaosaamisesta, innovatiivisuudesta, verkosto-osaamisesta kuin monista muistakin osa-alueista unohtamatta asiakkaiden tarpeiden tutkimista. Nämä osaamisalueet harvoin löytynevät yhdestä henkilöstä, joten kartoitus vahvisti käsitystä siitä, että matkailu- ja kulttuuripalveluiden kehittämisessä monialainen tiimityö on usein tarpeen.

Turun korkeakouluissa tehdään alueen matkailu- ja kulttuuritoimijoita palvelevaa tutkimusta, usein tilauksesta, mutta silmiin pistävää oli esimerkiksi alueen matkailu- ja kulttuuripalveluiden tarjontaa ja kulutusta koskevien seuranta tutkimusten vähäisyys. Samoin matkailu- ja kulttuurialan elinkeinoelämän sekä muiden toimijoiden tarpeita ja toiveita tutkimuksen suhteen ei liene kartoitettu ainakaan viime vuosina. Korkeakoulujen koordinoimissa hankkeissa-kin lähdetään usein korkeakoululähtöisesti henkilöstön intresseistä sen sijaan, että hankkeita suunniteltaisiin aluekehityslähtöisesti, tutkittujen tarpeiden pohjalta.

Turku Euroopan kulttuuripääkaupunkina 2011 herättää laajaa kiinnostusta matkailu- ja kulttuurialan tutkimus-, opetus- ja hankeosaajissa. Haastatteluissa nousi esille, että varsinkin kulttuurituotantoa edustavat korkeakoulutahot (HUMAK, Turun ammattikorkeakoulun kulttuuriala eli taideakatemia) olivat aktiivisesti mukana jo kulttuuripääkaupungin ensimmäisessä ideahaussa syksyllä 2005. Samoin kaupparkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksella oli huomattava panos hakuvalmistelussa. Monilla korkeakoulutahoilla on myös kiinnostusta tehdä hakemus 31.5.2008 päättyvään kulttuuripääkaupungin varsinaiseen hankehakuun, vaikka haastatteluissa suunnitelmia ei juuri tarkemmin nimettykään. Projektisuunnittelija *Jukka Talve* kulttuuripääkaupunkihankkeesta listasi vuoden 2005 hankeideoinnin perusteella joitakin hankkeita, joiden valmistelu hänen mukaansa on jatkunut ja jotka näin mitä todennäköisimmin ovat mukana kevään 2008 varsinaisessa hankehaussa:

- Tarinamatot, jossa mukana olisivat mahdollisesti ainakin Turun ammattikorkeakoulu, Yrkeshögskolan Sydväst, Taideteollinen korkeakoulu, Halikon käsi- ja taideteollisuusoppilaitos sekä käsityökeskukset
- Rajojen muisti, jossa mukana olisi ilmeisesti virolaisia ja pietarilaisia taide- ja ystävyyskouluja sekä suomalaisia korkeakoulutahoja
- Kaupunki 365, jossa Turun yliopiston maantieteen laitos sekä Turun AMK:n kulttuuriala olisivat mukana
- Archipelago Art Expo 2011, jossa ainakin Turun AMK:n kulttuuriala olisi toimijana
- Merikatedraali, jossa partnereina olisi ainakin joitakin oppiaineita Åbo Akademista ja Turun yliopistosta, sekä lisäksi AKAD (Akademin för konstnärlig forskning inom arkitektur och design) Ruotsista ja Ålands folkhögskola
- Turku Baltic Sea Event, jossa Turun yliopiston ympäristöntutkimuskeskus/Seili olisi ilmeisesti keskeisessä roolissa
- Tulevaisuuden sirkusfestivaali, jonka toimijoita olisivat ainakin Turun AMK:n kulttuuriala sekä Taideteollinen korkeakoulu

- Nukketeatterikaupunki, jonka koordinoijana olisi Turun AMK:n kulttuuriala.

Myös LiveTurku-hankkeessa, eli virtuaalisessa kulttuuripääkaupunkihankkeessa Talve olettaa korkeakoulujen olevan mukana, samoin kulttuurista terveystutkimusta sekä kulttuurikartoitusta suunnitellaan ja niihin ehkä useampi Turun korkeakouluista on tulossa mukaan.

Se, että yllä mainituista kulttuuripääkaupunkihankesuunnitelmista vain muutama tuli esille haastatteluissa, kertonee siitä, että kokonaiskuvan saamiseksi haastateltavia olisi pitänyt ilmeisesti olla enemmän. Toisaalta pääosa haastatteluista tehtiin vuoden 2007 puolella, jolloin kulttuuripääkaupunkihankkeen varsinainen hankehaku ei ollut vielä ajankohtainen ja vastaajat keskittyivät enemmän toteutuneisiin hankkeisiin, joita myös haastattelukysymyksellä ensisijaisesti haettiin. Toivoa kuitenkin sopii, että kevään 2008 kulttuuripääkaupunkihankeluun saadaan mainittujen jo vireillä olevien hankkeiden lisäksi myös muita monen korkeakoulun ja korkeakoulujen ulkopuolisten tahojen yhteisiä, innovatiivisia hakemuksia. Tämä kartoituskin toivottavasti auttaa kiinnostuneita löytämään yhteistyökumppaneita korkeakoulujen sisältä. Kartoituksen perusteella vaikuttaa siltä, että sijaa olisi niin tutkimushankkeille kuin kulttuuripääkaupungin ohjelmatarjontaa rikastuttaville toiminnallisille hankkeillekin.

Tässä kartoituksessa lienee siis jossain määrin aukkoja, mutta kartoituksen tekoon varattu runsaan kahden viikon työpanos ei mahdollistanut systemaattisempaa, kaikkien laitosten/oppiainneiden/koulutusohjelmien haastattelua. Puhelimitse ja sähköpostitse saadut vastaukset olivat usein hyvin niukkoja verrattuna tapaamisissa saatuihin tietoihin ja koskivat lähinnä hankkeita. Näin ollen tiedot eivät aina ole yhteismitallisia. Toivottavaa on, että jokin taho voisi jatkossa täydentää ja päivittää tätä kartoitusta. Esimerkiksi Itä-Uudellamaalla on luotu sähköinen tietopankki Tietotori (<http://www.matkailuntietotori.fi/content.php?document=1301>), joka palvelee sikäläisen korkeakoulun ja elinkeinoelämän sekä muiden alan toimijoiden yhteisenä foorumina. Tällainen yhteisen tietopankin ylläpitäjä Varsinais-Suomessa voisi mahdollisesti olla Turun matkailuakatemia, Turun matkailuopetusta tarjoavien korkeakoulujen vuonna 2004 perustama koulutusyhteistyöryhmä. Sen verkkosivuille (www.turunmatkailuakatemia.fi) on jo nyt koottu tietoa matkailun opetustarjonnasta ja asiantuntijoista. Toivottavasti Turun matkailuakatemialle löytyisi jatkossakin rahoitusta niin, että se voisi ylläpitää tutkimus-, opetus-, hanke- ja asiantuntijatiedostoja sekä edistää yhdessä tämän kartoituksen tilaajan Matkailun ja elämystuotannon osaamisklusterin Turun osaamiskeskuksen kanssa verkostoitumista niin korkeakoulujen välillä kuin myös korkeakoulujen ja elinkeinon sekä muiden intressiryhmien välillä.

LIITE I

Kartoituksen tiedot perustuvat haastatteluihin, sähköpostitiedonantoihin sekä korkeakoulujen ja hankkeiden Internet-sivuihin.

HAASTATTELUT

HENKILÖ	KORKEAKOULU	PÄIVÄMÄÄRÄ
Abrahamsson Anna-Karin, lehtori	Yrkeshögskolan Sydväst	11.12.2007
Alanen Salla-Maria, projektipäällikkö	Turun ammattikorkeakoulu, tekniikka, ympäristö ja talous	10.12.2007
Andersson Niklas	Yrkeshögskolan Sydväst, Aronia	11.12.2007
Kaivo-oja Jari, tutkimusjohtaja	Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus	9.11.2007
Kankaanpää Vesa, t&k-päällikkö	Turun ammattikorkeakoulu, kulttuuriala	11.12.2007
Karlin Antti, suunnittelija	Turun yliopisto/ Täydennyskoulutuskeskus	19.11.2007
Katajarinne Petri, lehtori	Humanistinen ammattikorkeak.	12.12.2007
Keuru Kari, lehtori, aluekoordinaattori	Humanistinen ammattikorkeak.	12.12.2007
Koivisto Eija, yliopettaja	Turun ammattikorkeakoulu, matkailu-, ravitsemis- ja talousala	14.11.2007
Lemmetyinen Arja, yliassistentti (m.a.)	Turun kauppakorkeakoulu, markkinointi	26.11.2007
Levanto Inna, matkailupalv. pt.opettaja	Turun ammattikorkeakoulu, matkailu-, ravitsemis- ja talousala	23.11.2007
Linna Ari, tutkija	Turun yliopisto, geologia	11.1.2008
Luostarinen Nina, projektisuunnittelija	Humanistinen ammattikorkeak.	13.12.2007
Parkkola Timo, t&k-päällikkö	Humanistinen ammattikorkeak.	13.12.2007
Pihlajamaa Jani, pt. tuntiopettaja	Turun ammattikorkeakoulu, kulttuuriala	4.12.2007
Räikkönen Juulia, assistentti	Turun kauppakorkeakoulu, talousmaantiede	27.11.2007

Saari Susanna, majoituspälv. pt. opettaja	Turun ammattikorkeakoulu, matkailu-, ravitsemis- ja talousala	13.12.2007
Siivonen Katriina, tutkija	Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus	23.11.2007
Sorsa Kaisa, yliopettaja	Turun ammattikorkeakoulu, liiketalous	22.11.2007
Toivonen Timo, professori	Turun kauppakorkeakoulu, taloussosiologia	7.12.2007
Virtanen Timo J., lehtori	Turun yliopisto, etnologia	8.1.2008

PUHELINHAASTATTELUT

HENKIÖ	KORKEAKOULU	PÄIVÄMÄÄRÄ
Carlsson Joanna, projektisuunnittelija	Åbo Akademi, IAMSR	11.1.2008
Helminen Reima, erikoistutkija	Turun yliopisto, Merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskus	10.1.2008
Häyrynen Maunu, professori	Turun yliopisto (Pori), kulttuurituotanto ja maisematutkimus	5.12.2007
Kallio Risto, professori	Turun yliopisto, maantiede	16.1.2008
Kirveennummi Anna, tutkija	Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus	15.1.2008
Korkeakoski-Väisänen Kristiina, lehtori	Turun yliopisto, arkeologia	14.1.2008
Käyhkö Niina, yliassistentti	Turun yliopisto, maantiede	14.1.2008
Lillbroända-Annala Sanna, tutkija	Åbo Akademi, etnologia	8.1.2008
Marander-Eklund Lena, dosentti	Åbo Akademi, kulttuurihallinto	10.1.2008
Penttinen Kristiina, intendentti	Turun ammattikorkeakoulu, kulttuuriala	14.1.2008
Pihlman Sirkku, tutkija	Turun yliopisto, museologia	19.12.2007
Rusanen Helena, assistentti	Turun kauppakorkeakoulu, markkinointi	3.12.2007
Sallas Leena, projektisuunnittelija	Turun ammattikorkeakoulu	28.1.2008
Salonen Katri, projektipäällikkö	Turun ammattikorkeakoulu,	14.1.2008

	Täydennyskoulutus ja palvelukeskus	
Syrjämaa Taina, professori (m.a.)	Turun yliopisto, yleinen historia	15.1.2008
Taavitsainen Jussi-Pekka, professori	Turun yliopisto, arkeologia	14.1.2008
Tantarimäki Sami, suunnittelija	Turun yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus	11.1.2008
Wilenius Anne, asemanhoitaja (m.a.)	Turun yliopisto, Saaristomeren tutkimuslaitos	28.1.2008
Åström Anna-Maria, professori	Åbo Akademi, etnologia	9.1.2008

SÄHKÖPOSTITIEDONANNOT:

HENKILÖ	KORKEAKOULU	PÄIVÄMÄÄRÄ
Andersson Harri, professori	Turun yliopisto, maantiede	9.1.2008
Jylhä Eila, aikuiskoulutuspäällikkö	Turun ammattikorkeakoulu, Täydennyskoulutus- ja palvelukeskus	29.1.2008
Keltaniemi Anu, tutkija	Turun yliopisto, Merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskus	15.1.2008
Kostiainen Auvo, professori	Turun yliopisto, yleinen historia	23.1.2008
Mujunen Sanna, koordinaattori	Lounaispaikka	18.1.2008
Nielsen Ole Rud, tutkija	Åbo Akademi, etnologia	11.1.2008
Puolamäki Laura, projektisihteeri	Turun yliopisto, Satakunnan ympäristökoulu	7.12.2007
Talve Jukka, projektisuunnittelija	Turku Euroopan kulttuuri- pääkaupunki 2011	19.12.2007

LIITE 2

Kartoitus: Matkailu- ja kulttuuripalveluiden tuotekehitysosaaminen Turun korkeakouluissa: hankkeet

LYHENTEET:

HUMAK, Humanistinen ammattikorkeakoulu

TuKKK, TUTU Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Turun AMK, Turun ammattikorkeakoulu

TY, Turun yliopisto

SYDV., Yrkeshögskolan Sydväst

ÅA, IAMSR, Institute for Advanced Management Systems Research at Åbo Akademi University

HANKE	KESTO*	KORKEAKOULU**
Alueellisten kehittämistyöpajojen järjestäminen	2007 - 2008	HUMAK
Ambience Design - Creating Multisensory Environments http://akseli.tekes.fi/opencms/opencms/OhjelmaPortaali/ohjelmat/Sara/fi/system/uutinen.html?id=2805&nav=Uutisia&arkisto=true	2006	TuKKK, TUTU
ArtCraftMetal http://www.artcraftmetal.org/	2005 - 2007	Turun AMK
DIT - Design in Tourism, building credible service http://www.lamk.fi/palvelut/eu/dit/	2006 - 2007	TuKKK, TUTU
Elämysten maa	2000 - 2006	TY
Experience Design	2007 - 2008	Turun AMK
Geokätkentä maantiedon ja historian opetuksessa http://www.ucpori.fi/sivu.aspx?taso=3&id=511	2007	TY, Pori
Geoturismin edistäminen Virossa ja Suomessa oppien tuntemaan maan menneisyyttä http://geoeducation.info/	2005 - 2007	TY
GIS-hanke	2004 - 2008	SYDV., Aronia

HIT History in town http://www.turku.fi/public/default.aspx?contentid=22810	2006 - 2007	TY
ICT Sustour (Sustainable Development in tourism through ICT in Education)	2004 - 2006	Turun AMK
Jokivarsien kansanperinne - Community Heritage http://www.tkk.utu.fi/kansanperinne/index.html	2005 - 2007	TY, Täyd.
Karttapalveluhanke Yyterinniemen kulttuuri- ja luontokohteista http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/satakunta/tutkimus/projektit/yyterinniemi.html	2007	TY, Pori
Keskiajan saaristomeri http://saaristomeri.natureit.net/	?-2007	Turun AMK
Kestävän matkailun yhteistyöhanke Varsinais-Suomen ja Viron välillä http://www.fintourist.net/	2001 - 2004	TY, Täyd.
Kotiseuturetkelle kulman taakse -esiselvitys KULMA http://www.tukkk.fi/tutu/kulma/default.htm	2006	TY, Täyd.
KULTA	2003 - 2005	TuKKK, TUTU
Kulttuuritapahtuma tuotteena	2002 - 2003	TuKKK, TUTU
Kulttuuriverkoston alueelliset työpajat http://www.rahanpesu.fi/intermin/hankkeet/aky/home.nsf/webprint/09FE43FFC4F0822AC22573A2003AB69B?OpenDocument	2006 - 2007	HUMAK
Kulttuuriyrittäjyyskeskus-hanke http://www.humak.edu/tutkimus-_ja_aluekehitystyö/aluekehitystyö/lansisuomen-laani.html	2007 - 2008	HUMAK
Kulttuuriyrittäjyyskeskus-hanke	2006 - 2009	HUMAK
Luovien alojen yrityspalveluiden mallintaminen	2007 - 2008	HUMAK
Majakat matkailutuotteeksi http://www.lighthouse-tourism.net/	2007	TY, Täyd.
MAPA Maatilat maaseudun palveluliiketoiminnassa	2006 - 2008	TuKKK, TUTU
Melli http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=13594&lan=FI	2003 - 2006	TY
Mobi Tour http://iamsr.abo.fi/projects/?pid=11	2005 - 2007	ÅA, IAMSR

Mobi Real	http://iamsr.abo.fi/projects/?pid=24	2007	ÅA, IAMSR
MUREX Industrial Heritage between Land and Sea	http://www.amers.info/-Projet-.html	?	TY
NatureIT	http://www.natureit.net/	2005 - 2007	Turun AMK
NUOPERI	http://www05.turku.fi/museo/nuoperi/projekti.html	2002 -	TY
NUOTTA		2001 - 2003	TuKKK, TUTU
Regional Turismutveckling i Västra Nyland		2006 - 2007	SYDV., Aronia
RIISTA-hanke		2004 - 2005	TY, Täyd.
RiKoS Risteilijäkonseptien suunnittelu		2007	Turun AMK
Satakunnan ympäristökoulu	http://www.ymparistokoulu.utu.fi/files/loppuraportti_2vaihe.pdf	2006 - 2007	TY, Pori
Skärgårdsleden	http://www.skargardsleden.com/option,com_contact/view,category/catid,12/Itemid,107/area,1/		SYDV., Aronia
Turku-Tartto kulttuurisilta		2003 - 2004	TY, Täyd.
UIES Urban Industrialisation, Environment and Society	http://www.uies.net/links.html	ainakin 2006	TY
Usability Rating of Shopping Centers	http://akseli.tekes.fi/opencms/opencms/OhjelmaPortaali/ohjelmat/Tila/fi/Dokumenttiarkisto/Viestinta_ja_aktivointi/Seminaarit/Usab.pdf	2006 - 2008	Turun AMK
Vanhalinnan polkuhanke	http://vanhalinna.utu.fi/arkeologia/flash.htm	2004	TY
Varsinais-Suomen kulttuuriyrittäjäverkosto -hanke	www.kulttuuriverkko.fi	2007 - 2009	HUMAK

* Vuosiluku tarkoittaa, että hanke on ollut ko. vuonna käynnissä, joko koko vuoden tai osan vuotta

** Korkeakoulun rooli on voinut olla joko koordinoija tai partneri, samassa hankkeessa on voinut olla muitakin Turun korkeakouluja. Merkitty sen mukaan, minkä korkeakoulun haastattelun yhteydessä tullut esille.

Turun ammattikorkeakoulun julkaisusarjoissa ilmestyneitä teoksia

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN TUTKIMUKSIA

18. Laaksovirta, Heli: Laitoshoidossa olevien ikääntyvien suunhoitomallin kehittäminen. Turku, 2005. 63 s. ISBN 952-5596-31-1.
19. Nenonen, Suvi: The Nature of the Workplace for Knowledge Creation. Turku, 2005. 83 s. ISBN 952-5596-33-8.
20. Poikela, Heli: Keuhkohtaumatautia sairastavan potilaan ohjauksen kehittäminen. Turku, 2005. 81 s. + 9 liites. ISBN 952-5596-34-6.
21. Jalonen, Harri: Asian valmistelu kunnallisessa päätöksenteossa kommunikaation näkökulmasta – käsiteanalyttinen tutkimus. Turku, 2006. 77 s. ISBN 952-5596-45-1.
22. Hakulinen, Hannele: Ammatillista väylää ammattikorkeakouluun – tutkimus ammatillista polkua ammattikorkeakouluun edenneiden opiskelijoiden vaiheista. Turku, 2006. 95 s. + 7 liites. ISBN 952-5596-54-0.
23. Salmela, Marjo, Heikka, Hanna & Ernvall, Sirpa: Perusterveydenhuollossa toimivan henkilökunnan rooli, valmiudet ja koulutustarve ikähuonokuuiloisten kuulonkuntoutuksessa. Kuulonhuollon kehittämisprojekti Varsinais-Suomessa. Turku, 2006. 169 s. ISBN 952-5596-72-9.
24. Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria: ”Minunkin sisällä soi!” – musiikin ja sen parissa toimimisen terapeuttisia merkityksiä ja mahdollisuuksia musiikkikasvatuksessa. Turku, 2007. 353 s. ISBN 978-952-5596-90-8.
25. Linnossuo, Outi: Projektiorganisoitu kehittämistyö riskilasten ja -nuorten palveluissa Turussa vuosina 1993–2003. Turku, 2007. 201 s. ISBN 978-952-216-009-6.
26. Salonen, Kari: Haastava sosiaalinen vanhustyössä – avopalvelutyöntekijöiden näkemyksiä kotona asuvien vanhusten sosiaalisesta olomuotoisuudesta. Turku, 2007. 195 s. ISBN 978-952-216-010-2.

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN RAPORTTEJA

44. Laaksonen-Heikkilä, Ritva & Heikkinen, Katja & Koivuniemi, Sirkku & Rajala, Anita: Kokeilusta toimivaksi mentorointimaliksi – raportti terveysalan opetuksen kehittämisestä. Turku, 2006. 79 s. ISBN 952-5596-50-8.
45. Laakso, Tiina & Äikää-Torkkeli, Sari (toim.): Osallisuudella onnistumiseen – loppuraportti nuorten osallisuushankkeesta Loimaan seutukunnassa. Turku, 2006. 137 s. ISBN 952-5596-52-4.
46. Hautala, Tiina & Nenonen, Suvi & Tanskanen, Ilona (toim.): Näkökulmia hyvinvointiin 5. Turku, 2006. 163 s. ISBN 952-5596-59-1.
47. Elomaa, Leena & Koivuniemi, Sirkku & Veräjänkorva, Oili & Wiirilinna, Ulla: Vastauksia terveysalan oppimishaasteisiin 2. Turku, 2006. 68 s. ISBN 952-5596-67-2.
48. Ahonen, Pia & Syrjälä, Vappu (toim.): Terveyttä nopean muutoksen kuntiin – raportti terveysalan TAMU-hankkeesta. Turku, 2006. 144 s. ISBN 952-5596-70-2.
49. Lind, Kaija & Saarikoski, Mikko & Koivuniemi, Sirkku (toim.): Tutkien terveyttä 2006. Turku, 2006. 122 s. ISBN 952-5596-77-X.
50. Koivuniemi, Sirkku & Sairanen, Raija & Tiilikka, Leila: Maailma kotiovelle 2. Turku, 2007. 89 s. ISBN 978-952-5596-83-0.
51. Ojala, Sanna & Ernvall, Sirpa & Tiilikka, Leila (toim.): Yhdessä verkkoon. Turku, 2007. 71 s. + 25 liites. ISBN 978-952-5596-87-8.
52. Väänänen, Ossi: Langattomat lähiverkot ammattikorkeakouluissa. Turku, 2007. 107 s. ISBN 978-952-5596-88-5.
53. Alanen, Salla-Maria & Hallenberg, Tanja & Komulainen, Martti: Saaristomeri 2006 – tiedosta tietoisuutta. Turku, 2007. 105 s. ISBN 978-952-5596-89-2.
54. Kanerva-Lehto, Heli & Lehtonen, Jouko (toim.): Tutkimuspaja – oppimista ja kehittämistä. Turku, 2007. 103 s. ISBN 978-952-5596-95-3.
55. Routi-Pitkänen, Kirsi & Virtanen, Tiina: Laatia oppimassa – laadun oppimisen toteuttamismallin soveltaminen vanhusten palvelukeskuksen laatuprojektissa. Turku, 2007. 79 s. ISBN 978-952-216-002-7.
56. Ääri, Riitta-Liisa & Elomaa, Leena & Ylönen, Minna (toim.): Laatia vanhusten hoitoon – terveysalan Vapake-projektin raportti. Turku, 2007. 91 s. ISBN 978-952-5596-96-0.

57. Leino, Irmeli & Wüirilinna, Ulla (toim.): Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä Salon seudulla. Turku, 2007. 169 s. ISBN 978-952-216-005-8.
58. Hyvönen, Raimo; Aittonen Terhi; Huhta, Arto; Jolkkonen, Ari; Kantola, Ismo; Lähteenmäki, Ilkka & Viinikkala, Päivi: Hyvässä hengessä ja monipuolisin menetelmin – tietotekniikan koulutusohjelman arviointiraportti. Turku, 2007. 70 s. ISBN 978-952-216-008-9 (verkkojulkaisu).
59. Vuorio, Elina: Yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajat Varsinais-Suomessa – hyvinvointiklusterin esiselvitys. Turku, 2007. 127 s. ISBN 978-952-216-012-6 (verkkojulkaisu).
60. Stenman, Helga (toim.): Rannasta rakennukseen – ruokorakentamista Itämeren alueella. Turku, 2007. 88 s. ISBN 978-952-216-014-0 (verkkojulkaisu).
61. Ahonen, Pia (toim.): Kuntakumppanuudella terveyttä edistämään – SARAKE-hanke aikuisopiskelijoiden oppimisympäristönä. Turku, 2007. 133 s. ISBN 978-952-216-019-5.
62. Nenonen, Suvi & Tanskanen, Ilona (toim.): Työtä, tietoa ja tutkimusta tänään – innovaatioita tulevaan: Turun ammattikorkeakoulun FUTIS-tutkimusohjelman (Future Work and Innovative Services) avausjulkaisu Turku, 2007. 168 s. ISBN 978-952-216-020-1.
63. Salonen, Katri & Merisalo, Sanna (toim.): Yritysavohautomo – tutkimusta ja tukea metallialan sukupolvenvaihdoksiin. ArtCraftMetal, Equal-yhteisöaloite, Metallin yritysavohautomo -osahankkeen loppuseelvitys. Turku, 2007. 79 s. ISBN 978-952-216-023-2 (verkkojulkaisu).
64. Lind, Kaija & Saarikoski, Mikko & Koivuniemi, Sirkku (toim.): Tutkien terveyttä 2007. Turku, 2007. 126 s. ISBN 978-952-216-024-9.
65. Nurmela, Tiina: Saumaton malli ortopedisten potilaiden hoitoon – selviytymisapua tekonivelleikkauspotilaille koko hoitoketjun ajan. Turku, 2007. 136 s. ISBN 978-952-216-027-0.
66. Komulainen, Martti; Simi, Päivi; Hagelberg, Eija; Ikonen, Iiro & Lyytinen Sami: Ruokoenergiaa - järviruo'on energiakäyttömahdollisuudet Etelä-Suomessa. 77 s. ISBN 978-952-216-030-0.
67. Komulainen, Martti; Simi, Päivi; Hagelberg, Eija; Ikonen, Iiro & Lyytinen Sami: Reed energy – Possibilities of using the Common Reed for energy generation in Southern Finland. 78 s. ISBN 978-952-216-029-4.

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN OPPIMATERIAALEJA

20. Adamsson, Virpi & Puukka, Jaana: Vimma – naisten yrittäjätarinoita Turun seudulta. Turku, 2005. 90 s. ISBN 952-5596-06-0.
21. Parkkinen, Terttu & Keskinen, Soili (toim.): Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku, 2005. 117 s. ISBN 952-5596-15-X.
22. Siivonen, Tommi & Sinisalo, Toni: Ongelmalähtöinen oppimisympäristö. Turku, 2005. DVD. ISBN 952-5596-16-8.
23. Lauttalammi, Ari & Lehtonen, Jouko & Laine, Katariina (toim.): Talojen korjausrakentaminen – johdatus perusteisiin. Turku, 2005. 98 s. ISBN 952-5596-19-2.
24. Elomaa, Leena & Palta, Hannele & Saarikoski, Mikko & Sulosaari, Virpi & Ääri, Riitta-Liisa: Taitava harjoittelun ohjaaja. Turku, 2005. 62 s. ISBN 952-5596-38-9.
25. Grönlund, Inga: Kestilä – turkulaista vaatetusteollisuuden historiaa ja tuotesuunnittelijoita. Turku, 2005. 99 s. ISBN 952-5596-32-X.
26. Tuomi, Anu: Lähde väreihin. Turku, 2006. 114 s. ISBN 952-5596-44-3.
27. Laiho, Satu: Yrityksen visuaalisen linjan ja tavoiteimagon luominen. Turku, 2006. 53 s. ISBN 952-5596-48-6.
28. Kovanen, Anne & Leino, Maarit: Pääteettömyyden puolesta – terveyskasvatusmateriaali kouluterveydenhoitajalle ehkäisevän päihdekasvatuksen toteuttamiseen. Turku, 2006. 70 s. + 27 liites. + CD-ROM. ISBN 952-5596-53-2.
29. Krankka, Jaana & Mäkynen, Milla: Vanhemmuus lapsen pääteettömän elämän lähtökohtana – terveyskasvatusmateriaali vanhempainiltaan. Turku, 2006. CD-ROM. ISBN 952-5596-55-9.
30. Timmerbacka, Anna: Ranskan vallankumouksen kuvat. Turku, 2006. 76 s. ISBN 952-5596-58-3.
31. Källd, Maria & Seppälä-Kavén, Ulla: Tider och former. En inblick i formgivningens 1800-talets slut till vår tid. 116 s. Turku, 2006. ISBN 952-5596-62-1.

32. Vainio, Tiina: Opas vastavalmistuneelle kuvataiteilijalle. 2. korjattu painos. Turku, 2007. 144 s. ISBN 978-952-5596-85-4
33. Tiihonen, Anne: G-avain pykäläviidakossa. Tekijänoikeuksista musiikkipedagogeille ja muusikoille. Turku, 2006. 73 s. ISBN 952-5596-69-9.
34. Lehtonen, Jouko (toim.): Perustusten vahvistaminen – näkymätöntä korjaustyötä. Turku, 2007. 91 s. ISBN 952-5596-71-0.
35. Inkinen, Karri: Verkko-opettajan oppimisprosessin tarina eli Seilin saaren arvoitus. Turku, 2007. 95 s. ISBN 978-952-5596-84-7.
36. Tanskanen, Ilona & Erävaara, Taina & Luukkonen, Ismo & Paavola, Antero & Sammalkorpi, Ilona & Tuomi, Anu (toim.): Taiteen asetelmassa tutkimus – kannanottoja tutkimukseen taiteilijan työssä. Turku, 2007. 159 s. ISBN 978-952-5596-93-9.
37. Riutta, Tarmo: Jazzix – jazzviuluopas Stephane Grappelli -tyyliseen improvisaatioon. Turku, 2007. 107 s. ISBN 978-952-216-018-8.

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN PUHEENVUOROJA

27. Timonen-Kallio, Eeva (ed.): Towards Active Citizenship – Friskie Programme as a professional method for guidance. Turku, 2006. 54 s. ISBN 952-5596-61-3 (verkkojulkaisu).
28. Henttula, Päivi & Hietaranta, Jari: Varsinais-Suomen terveyskeskusten ja -asemien jätehuollon nykytilan kartoittaminen – esiselvitysraportti. Turku, 2006. 42 s. ISBN 952-5596-63-X (verkkojulkaisu).
29. Pitkänen, Timo: Missä ruokoa kasvaa? – järviuokoalueiden satelliittikartoitus Etelä-Suomen ja Viron Väinämeren rannikolla. Turku, 2006. 82 s. ISBN 952-5596-66-4 (verkkojulkaisu).
30. Ahonen, Pia, Koivuniemi, Sirkku & Wiirilinna, Ulla (toim.): Oletko valmis? Terveysala haastaa oppimaan. Turku, 2006. 35 s. ISBN 952-5596-79-6.
31. Nieminen, Salla: Turun ammattikorkeakoulun opiskelijabarometri 2006. Turku, 2007. 70 s. ISBN 978-952-5596-82-3 (verkkojulkaisu).
32. Asteljoki, Sari & Kontio, Elina: Yrittäjyyden edistäminen ammattikorkeakoulussa – esimerkkejä terveysalalta. Turku, 2007. 31 s. + 8 liites. ISBN 978-952-5596-86-1 (verkkojulkaisu).
33. Nikkanen, Kirsi: ”Oikein hyvä kirjasto”. Turun ammattikorkeakoulun kirjaston asiakastytyväisyyskysely keväällä 2006. 101 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-91-5 (verkkojulkaisu).
34. Iltanen, Tessaliina: Sähköinen asiointi Turun ammattikorkeakoulussa. 48 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-92-2 (verkkojulkaisu).
35. Krook, Kristina: Aleksis Kivikö kantelettaren isä? – Turun ammattikorkeakoulun opiskelijoiden Suomi-tietouden sekä kulttuurin tuntemisen ja harrastamisen kartoitus. 56 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-97-7 (verkkojulkaisu).
36. Jalonen, Harri: Kuntaorganisaatio valinkauhassa – kohti tehokasta ja luovaa asioiden valmistelua. 43 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-5596-99-1 (verkkojulkaisu).
37. Ikonen, Markku & Arvet, Palkov & Viljanen, Kalle: Raskaiden ajoneuvojen omamassat – selvitys mahdollisuuksista lisätä kantavuutta. 57 s. + 22 liites. Turku, 2007. ISBN 978-952-216-003-4 (verkkojulkaisu).
38. Scheinin, Minna: Viestintäkoulutusta verkossa – yritysvalmennuksen haasteet. 20 s. Turku, 2007. ISBN 978-952-216-016-4 (verkkojulkaisu).
39. Angerpuro, Kirsi: Turun ammattikorkeakoulu työympäristönä – vuoden 2007 henkilöstökyselyn tulokset. 77 s. ISBN 978-952-216-026-3 (verkkojulkaisu).
40. Salonen, Katri: Projektien projekti - mitattavaa hyötyä yhteistyöllä. Serviisi, Equal-yhteisöaloite, loppuraportti. 86 s. Turku ISBN 978-952-216-032-4 (verkkojulkaisu).
41. Huhta, Arto: Rantojen kaunistus vai kauhustus – järviuon (Phragmites australis) merkitys vesien laadulle. 32 s. Turku, 2008. ISBN 978-952-216-039-3 (verkkojulkaisu).

Turun ammattikorkeakoulu
 Julkaisumyynti
 Joukahaisenkatu 3A
 20520 Turku

puh. (02) 263 35 810
 fax. (02) 263 35 791
 julkaisumyynti@turkuamk.fi
 http://julkaisumyynti.turkuamk.fi

